

كتاب وسيلة المرام للشيخ اسمعيل حقي شرفه الله بمزيد الترقى

[Bu, İsmâil Hakkı'nın-Allah onu, makamını yükseltmekle şereflendirsin- Kitâb-u Vesîleti'l Merâm adlı eseridir.]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

[Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

[Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, O'na yaklaşılmaya vesîle arayın. O'nun yolunda cihâd edin ki, kurtuluşa erebilesiniz.] (Mâide 5/35) Ma'lûm ola ki, asl-i saâdet gerçi îmândır ki şekâvet-i küfürden necât ona menût ve kabûl-i ilâhî ona merbûtur. Velâkin bu mertebeye hidâyet-i âmme derler ki; evvelü'l-bâbtır. Onun için îmândan sonra takvâ ile emr olundu. Maahâzâ îmân ve tasdik küfürden ictinâb ile hâsıl / olur. Pes îmândan sonra olan takvâ îmân-ı hakîkî onun üzerine müterettip olan küfr-i hakîkîdir ki, ona küfr-i tâğût derler. Nitekim Kur'an'da gelir: فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ [Her kim tâğûta küfredip, Allah'a îmân ederse, işte o sapasağlam bir kulpa yapışmış olur.] (Bakara 2/56) Ya'nî küfr-i tâğût îmân-ı billâh üzerine takdîm olundu. Zîrâ küfr-i tâğût cemî-i mâsivâdan perhizden ibarettir ki, bu ma'nâ husûle gelmedikçe îmân-ı hakîkî müsâ'ade etmez. Bu cihettendir ki, şeyhim Şeyh-i Ecell Seyyid Fazlî-i İlâhî (ks) bu fakîre vârid olan ba'zı mekâtibinde buyurmuştur: فـالـمـعـلـوم اـنـه مـالـم يـكـن كـافـرـالـم يـكـن مـؤـمـنـا مـالـم يـكـن مـؤـمـنـا لـم يـكـن كـافـرا [Ma'lûm ola ki; bir kişi kâfir olmadan mü'min olmaz ve mü'min olmadan kâfir olmaz. Öyleyse birinciye sarıl ve ikinciden uzak dur, ibâresiyle son buldu.] İşte bu ma'nâ âyet-i mezkûrenin mazmûnuna işârettir ki, remz olundu. Ve ehlullâh indinde îmân bu küfürdür. Fa'rifhu cidden.

Ve tenzilde gelir. وَمَنْ يُؤْمِن بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهُ [Kim Allah'a îmân ederse; Allah onun kalbine hidâyet verir.] (Teğâbun 64/11) Ya'nî hidâyet-i âmme-yi îmâniyyeden sonra, hidâyet-i hassa-i kalbiyye vardır ki, îmân-ı hakîkiyyeye irşâddır; eğer evvel mertebeye mûsta'idd ise. Ve illâ taht-ı hidâyet-i âmmede dâhil olduğu dahi /2/ sebebi necâttır. Ya'nî nâr-i duzahten halâsına bâ'istir. Gerçi nâr-i bu'd ve katî'adan halâs olmaz. Onun için Allah Teâlâ nidâ-ı ba'id için vaz-'i "yâ" kelimesine îrâd eyledi. Zîrâ insân mevtın-i vahdet ve ünsden hareket-i nüzûliyye gâyetine vâsıl olup ahkâm-ı kesretle müptelâ olmakla, âlem-i vahdeti nisyân etmiş ve Hak'tan müstevhaş

olmuştur. Ve akl-i evvelden yirmi sekiz menâzil-i külliyye ubûr ile eb‘ad-i mesâfe-i vücûdiyyede bulunmuştur.

Nazar eyle ki nereden nereye hitâptır. Ya‘nî bâtın-ı cem‘den aksâ-yı zâhir-i farka nidâdır ki Hakk’a göre, cemî‘-i etvârda muvâsala var; feemmâ abde göre yoktur. Bu ma‘nâdan ötürü ekser-i nâs nidâdan gâfil olup istimâ‘a mü‘minler mühtedî oldular. Ve samemden halâs olup. ارْجِعِي إِلَى رَبِّكَ [Dön Rabbine] (Fecr 89/28) mûcibince da‘vet oldukları mevtına döndüler. Bu sûrette kemâl-i su‘ûbet-i tarîkten kimi bir menzil ve kimi birkaç merhale gittiler. Ve kimi vakfe edip, esnâ-ı tarîkte kaldılar. Ve kimi kadem-i sıdkda, ya‘nî inâyet-i ilâhiyye dairesinde bulunup kademlerin ileri vaz‘ ettiler. Ve âhir ser-i menzile vasla dek / gittiler. Ve huceb-i zulmâniyye-i cismâniyye ve huceb-i nûrâniyye-ı rûhâniyyeden halâs olup, keşf-i hicâb-ı mutlak mertebesine dek yettiler.

Ey gönül bu dâr-ı gurbette yeter kaldın yeter.

Âşinâdan böyle dûr olmaktan ayâ ne biter.

Bu vücûd evsâfını vur aşk ile ateşlere.

Kalmasın asla ocağında vücûdundan dü ter.

Gerçi hoştur meşhed-i hüsn içre seyr-i âyîne.

Âyîne içre görünen oldu ammâ hûb-ter.

Zâğ-i meşreb hâr-i zâr içre kalır ekvânda.

Andelib olan kokar gülşende elbet verd u ter.

Gerçi çoktur berzahı bu yolun ey Hakkı velî.

Pîr u mürşid olan ser-i menzile âhir yeter.

Ba‘dezâ Allah Teâlâ ibtiğâ-i vesîle emreyledi. Ya‘nî kendinize tarîk-ı îmân ve takvâya ârif ve ahvâl-i sülûke vâkıf ve Hakk’ı zât ve sıfatına lâyıık vech ile vâsıf bir vâsıta taleb ediniz ki, tezkiye ve tasfiyenize bâ‘is ve bâdî ve sizi a‘lel-metâlibe hâdî ola. Kemâ kâle Teâlâ: هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَهُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ [O Allah’tır ki, ümmîlere içlerinden olup onlara âyetlerini okuyan, onları arıtıp temizleyen , onlara Kitap’ı ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermiştir. Oysa onlar bundan önce apaçık bir sapıklık içindeydiler.]

(Cum'a 62/2) /3/ Ya'nî Allah Teâlâ Cenâb-ı Nübüvvet (sav)'i vâsita-i tezkiye eyledi. Ve ta'lîm-i şerâi' ve hakâika hoca kıldı. Ve meb'ûsün fiyh olanları ümmiyyet ve dalâlâle vasf etti. Zîrâ ta'lîm ve irşâd ümmî ve dâledir. Yoksa âlim-i billâh ve mühtedî ilallâha değildir ki; hâsılı tahsîldir. Ve her asrın şeyhi, her nebînin kavmi gibidir. Onun için şeyhi olmayanın şeyhi şeytândır.

Nitekim Cüneyd-i Bağdâdi ve Ebû Yezîd Bistâmî (ks) buyurmuşlardır ki: من لم يكن له شيخٌ فشيخه شيطانٌ [Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.] Ya'nî ahkâmda muallimi ve hikem ve hakâikte mürşidi olmayan kimse, câhil ve dâldir. Zîrâ kemâlât-ı insâniyyenin bi-hasebil-gâlib husûlü sohbet muallaktır. Ve evvel sohbet Cenâb-ı Nübüvvet'le vâki' olmuştur. Onun için cülesâsı "ashâb"la mulakkab oldu. Ve bundan ahz olundu ki, sohbetten eşref nesne yoktur. Bu cihetten denilmiştir ki , خذوا العلم من أفواه الرجال [İlmi âlim olanların ağızlarından alınız.] Ya'nî ilm-i hakîkiyi ulemâ-i billâh ağızlarından ahz ediniz ki, onlar bu ilmi hayyen an hayyin ahz etmişlerdir. Nitekim ulemâ-i rüsûm ilimlerin meyyiten an meyyitin istifâde eylemişlerdir. Hayy ile meyyitin farkı ise, Hak ile / halkın farkı gibidir. Çünkü sohbet-i hâss ola, lâ-cerem müsta'idd olan ahz-ı feyz ede. Ve derecât-ı tenezzülde zen hükmünde iken müfizi olan insân-ı kâmil gibi merd ola.

İşte buradandır ki derler : العلم ذكر لا يقبل الذكر [İlim zeker (erkek)den başkasını kabûl etmeyen zekerdir.] Ya'nî ilm-i ilâhî ehli müzekkerdir ki zen-i kâsıra gibilerle sohbet kabûl etmezler. Meğer ki merd kâbil ola. Ve ricâl hakîkaten ve hükmen olmağa şâmilidir. Onun için ba'zı âsârda ebdâl içinde zen dahi bulunur. Feemmâ recül hükmünde addolunur. Zîrâ kemâl-i insânî î'lâ-i kadr ve î'tâ-i şeref eyler. Ve şol ki nâkısı şeyh ittihâz eyleye, onun hakkında gelir: لن يفلح قومٌ تملكهم امرأةٌ [Kadının yönettiği bir topluluk asla iflah olmaz.¹] Ya'nî bu hadîs gerçi mülûk hakkındadır ki, kurûn-i ûlâda Acem'de ve Mısır'da ve ba'zı bilâdda hâtunlar dahi melîke olurlardı. Feemmâ işâreti zikrettiğimiz ma'nâya dâirdir. Fefhemi'l-işârete cidden.

Elhâsıl bi'l-asâle müzekkî Allah Teâlâ'dır. Nitekim Kur'an'da gelir. بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ [Ancak Allah dilediğini temize çıkarır.] (Nisâ 4/49) Ya'nî tezkiyede te'sîr Allah Teâlâ'dandır ki, müstaiddin kâbiliyetine râci'dir. Zîrâ hacir gevher olmaz. Ve mühre mürvârîd mertebesin bulmaz. Ve bil-vekâle /4/ enbiyâ (as) ve onların vârisleri olan ulemâ-i billâhtır (ks). Pes bir kimse onlara müzekkî ve mutahhir dese, ism-i fâil

¹ Buhârî, Sahîh, Fiten, 18.

sîgası üzere şirk lâzım gelmez. Ve burada sebebe isnâd mecâzdır denilmez. Zîrâ evliyâ fânî fillâh ve bâkî billâhtır. Ve onların tezkiye ve tathîrleri Hakk'a râcî'dir. Nitekim tenzilde gelir. *إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ* [O sana bîat edenler var ya, onlar gerçekte Allah'a bîat ediyorlar. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir.] (Feth 48/10) Ya'nî itlâk üzerine mübâyea-i nebeviyye, mübâyea-i ilâhiyye kılındı. Ve yedine yedullâh denildi. Zîrâ mazhar-ı tâmdır ki, cilvegâh esrâr-ı zât ve sıfat ve âsâr, ef 'âl ve şuûndur. Onun için *وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى* [Attığın zaman da sen atmadın, lâkin Allah attı.] (Enfâl 8/17) dahi vârid oldu.

İşte sana bir vesîle ve bir vâris-i kâmil bulmak lâzım geldi ki; ona mübâyea, mübâyea-i nebeviyye gibi ola. Ve belki mübâyea-i ilâhiyye derecesin bula. Zîrâ taleb bilâ matlûb kifâyet etmez. Belki matlûb-i vicdân dahi lâzımdır. Gerek ol matlûb karîbte olsun ve gerek baîdde olsun. Nitekim hadîste gelir. *اطلبوا العلم ولو بالصين* [İlim Çin'de de olsa, onu taleb ediniz.²] Ya'nî ilm-i billâh taleb ediniz, gerekse ona / âlim olan Çin vilâyetinde olsun ki, bilâd-ı maşrikın aksâsında bir şehri azîmdir. Ve bunda işâret vardır ki, âhir-i mevlûd Çin'de doğsa gerektir ki, onun da'vetini kimse kabûl etmeyip, ilim onunla munkarız olsa gerektir. Ve âlim min ba'd ma'nâ ciheti gibi sûreten dahi akîm olup, kıyâmet-i kübrâya dek noksan bulsa gerektir.

Ve ârif-i mezkûrun vücûdu kalîl olmakla vicdâna dek, seyyâh olmak lâzım geldi. Pes seyyâh olmak Hakk'ı taleb için değildir. Zîrâ Hak dâimâ seninle bilebilir. Ve sefer ve ikâmet bu hususta birdir. Belki Hakk'ı bulanı bulmak içindir. Zîrâ vâcid-i Hak bulunmadıkça mevcûd-i hakîkî bulunmaz. Onun için bir üstâd şâkirdine dedi ki; "Yâ gulâm, bir kerre Bâyezîd'i görmek, bin kerre Hakk'ı görmekten evlâdır. Zîrâ Hakk'ı dâimâ görürsün velâkin bilmezsin."Var imdi bir bilire mukârin ol, tâ ki gördüğün zâtı sana ta'rîf ede ve rü'yetin sahîh olduğu zuhûra gele. Pes padişâhı tebdîl-i câmede gören kimse padişâh idüğünü bilmeyicek; padişâhı görmüş /5/ olmaz. Ve buradandır ki bilkuvve ile bilfiil berâber değildir. Zîrâ kuvvede zuhûr yoktur. Nitekim bilfiil ile bilfiil dahi müsâvî olmaz. Zîrâ bilfiil pâdişâhı mutâlaa eden kimse, o idüğün bilmeyicek, bilfiil görmüş olmaz. Belki ol ru'yet ona bilkuvve gibi olur. Nitekim a'mânın dâire-i basarî küşâde olsa dahi hatkesi görmeyicek, yine a'mâdır. Bu sebepten mahal kifâyet etmedi. Belki mahalde nûr olmak dahi lâzım geldi. Ve

² Aclûnî, Keşfü'l Hafâ, I, s. 154.

bundan fehm olundu ki, insân-ı kâmil ve şeyh-i vâsıl müridin basîretine kehle'l-cevâhir gibi sürme-i tevhîd çeker. Ve kesrette vahdeti ona mutâlaa ettirir.

Hakk'a ermek dilersen yürü bir mürşide er.

Saklama varını bu yolda kamu varını ver.

Gülşen-i ma'rifete bülbül-i hoş-hân ola gör.

Âlim zât ve sıfatın gül-i sad-berkidir.

Hırka-i aşk ve melâmetde nice erler var.

Sûrete bakmaz o, kim isteye bu hırkada sır.

Ka'bede şol hacet-i esvedî bildik mi nedir.

Ya'nî zâtında olan şîşe-i nâmûsunu kır.

Şeyh Hakkı sözünü köşke menkûş eyle.

Hak dilinden ne / der ise sana lâbüd Haktır.

Ba'dezâ âyet-i mezkûrede mücâhede ile emr olundu. Zîrâ vesîle bulunsa feemmâ mücâhede bulunmasa matlûb husûle gelmez. Zîrâ Allah Teâlâ inde'l-esbâb işler gerçi bi'l-esbâb işlemez. Ya'nî fiilde te'sîr kendinin ise dahi bilâ sebep vâki' olmak âdet-i ilâhiyyeye muhâlifdir. Ve şol ki "İşim Allah'a kalmıştır." derler, onun ma'nâsı budur ki; bu iş benim mübâşeret ettiğim esbâbla husûle gelmedi. Meğer ki Allah Teâlâ bir sebep-i gayr-i ma'hûd halk eyleye. Ve Kur'ân'da gelir. هُوَ الَّذِي آتَاكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ. [Yardımla ve mü'minlerle seni destekleyen O'dur.] (Enfâl 8/62) Bunun ma'nâsı te'yid-i sûrî ve ma'nevî ile müeyyed oldun demektir; te'yid-i sûrî ensâr ve te'yid-i ma'nevî, ervâh ve envârladır.

Ve mücâhede, hevâ-yı nefse muhâlif iş tutmaktır. Salât ve sıyâm ve ihtiyâr-ı halvet ve tahammül-i ezâ ve terk-i mesâvî ve terk-i iksâr-ı kelâm ve bunların emsâli gibi. Ve felâh İslâm-ı resmî ve amel-i şer'îye göre derecât ve İslâm-ı hakîkî ve fenâfillâha göre kurûbâttır. Zîrâ zâhirin nefîcesi naîm-i sûrî ve bâtının meâli, naîm-i ma'nevîdir. Ve felâh-ı mezkûr /6/ evâmîr-i mütekaddimenin mecmûûna muallaktır ki, umûr-i sûrriyye ve ma'neviyyedir. Nazîri bu âyettir ki gelir: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [Ey îmân edenler, sabredin ve sabır yarışını yapın, savaşa hazırlıklı bulunun ve Allah'tan korkun ki, kurtuluşa eresiniz.] (Al-İmran

3/200) Zîrâ bundan dahi felâh yalnız takvâyâ menût değildir. Ve illâ âyet-i vesîlede takvâ te'hîr olunurdu. Ve bundan fehm olunur ki, emr-i bâtının tamâmı emr-i zâhirdir. Meselâ nevâtın şecere olması, ağsân ve evrâkladır. Yoksa yalnız nevâta ve yâhut beden-i şecereye, şecere denilmez. Gerçi asl olan nevât ve beden-i şeceredir ve ağacın kökü dahi böyledir ki hakîkatte beden asl-ı şecerenin fer'idir. Nitekim asl-ı şecere dahi nevâtın taayyünüdür. Ve bir nesnenin fesâdı aslındandır dedikleri, müevveldir. Ve illâ kefer ve fecereye göre, asl-ı tecellî dahi fâsiddir demek lâzım gelir. Belki fesâd emr-i ârızla taayyüne dâirdir. Meselâ nevât ya'nî çekirdek zâtında sağ ve sâlim iken ğars olunduktan sonra arzın melûhatinden veya saky olunan sunun teaffününden fesâd ârız olup çürür veya şecere ve nebât olursa dahi zayıf ve marîz olup, sâir kuvvetli ve sahîh ağaçlara ve otlara benzemez.

Pes ol nevâtın / çürümesi sûret-i ârızanın çürümesidir. Yoksa hakîkat-i taayyünün değil. Zîrâ hakîkatı, rûh-i ilâhîdir. Ve rûh ise çürümez ve taayyün dahi anâsırına mülhak olur. Bu sûrette, çürüyen sûrettir, fakat. Nitekim beden-i insân dahi ba'de'l-mevt böyledir. Meğer ki beden-i insân-ı kâmil ola. Zîrâ onun bedeni berekât-ı rûhun sereyânıyla inhilâldan mahfûz olur. Ve cemî-i eşyâ melekûtu müştemeldir. Nitekim Kur'ân'da gelir: *بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ* [Her şeyin melekûtu onun elindedir.] (Mü'minün23/88, Yâsîn 36/83) Ya'nî her nesnenin rûhu, kabza-i yemînde ve sûreti kabza-i şimâldedir. Nitekim gelir: *وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ* [Kıyâmet günü yeryüzü tamâmen O'nun avucundadır ve gökler de O'nun kudretiyle katlanmış haldedir.] (Zümer 39/67) Zîrâ semâvât ve arz rûh-i müdebbirle cesed gibidir ki, biri müessir ve biri müteessirdir. Ve biri bâtın ve biri zâhirdir. Zîrâ semâvât gerçi âlem-i mülkten ve zâhirdendir, feemmâ ehl-i arza göre bâtıdan ve melekûttendir. Gerçi melekût fil-hakîka âlem-i ervâhtır.

Elhâsıl bu takrîrâtan zâhir oldu ki, îmân-ı bâtın bir şecerinin aslı gibidir. Ve şuaab-i îmân, ağsân ve evrâk-ı şecere gibidir. Onun için kemâl bulsa îmân-ı dînârî ve illâ îmân-ı miskâlî derler. Ve îmân dahi i'tikad /7/ üzerine mebnîdir. Zîrâ i'tikâdı olmayan kimse Şârii tasdik etmez. Felâsife vesâir küffâr mutâbaat-ı enbiyâ etmedikleri gibi. Zîrâ bâtınları harâbtır. Ve i'tikad yüzünden bâtını harâb olan kimsenin, amel yüzünden dahi zâhiri harâbtır. Ve bu makûleye ışık ve mülhid ve zındık ve dehrî ve muattıl derler ki, kusûr-i akıllarından hayâlâta istinâd etmişler ve râh-ı dalâl ve gayya gitmişlerdir.

Menzil-i ma‘rifete râh-ı şer‘iatten gel.

Var hakikat iline semt-i hakikatten gel.

Sadr-ı meclis ile bir olmazdı, çün saff-ı niâl.

Bakma ruhsatlara var ayn-ı azîmetten gel.

Bulmağa zevk u safâ cân u gönülden her dem.

Vadî-i zühdü bırak aşk u muhabbetten gel.

İ‘tikâdın var ise âdem ma‘nâya eğer.

Sohbet-i hâssına sûret-i bey‘atten gel.

Bezm-i vahdette tutar câm-ı safâ-yı, Hakkı.

Sen de nûş eyle hulûs ile bu şerbetten gel.

Ma‘lûm ola ki mü‘min-i mu‘tekide ibtidâ bil-ittifak ilmihâl lâzımdır. Meselâ idrâk-i şehri Ramazân ederse, ilm-i sıyâm ve hac vâcib olursa ilm-i hac / ve malı olup havlân-ı havl ederse, ilm-i buyu‘ ve musârefe vesâir hitâb taalluk eden umûrun ulûmunu taallüm ve tahsîl lâzımdır. Kendi muhâtab olmadığı umûrun ulûmunu değil. Zîrâ herkes ne ile mübtelâ olursa vâcib olan onun ilmidir, mâadânın değil. Zîrâ mâadâsı ona göre ziyâdedir.

Şu kadarı vardır ki umûr-i zarûriyyede cehl olmaz. Pes şarab ve katl-i nefis ve zinâ ve emsâli haram mıdır, deseler; bilâ tavakkuf haramdır diye. Zîrâ hurmetini bilmeyecek, belki cehl ile irtikâb eyleye ve ahkâm-ı ilâhiyye ki, hudûdullâh dahi derler vâcib ve mendûb ve mahzûr ve mekrûh ve mubâhtır. Ve vâcibte farz dahi dâhildir. Ve ne kadar vezâif-i teklîf var ise, a‘zâ-ı semâniyyeye muhtassadır ki, biri dâhilde kalb ve yedisi hâricde ayn ve üzn ve lisân ve yed ve batn ve ferc ve ricldir. Ve bu sekiz uzvun mâ-hulike lehû ile amel etmek kâid-i sa‘âdet ve hilâfî bâis-i şekâvettir. Pes bundan fehmolundu ki, mü‘mine ahkâm-ı şer‘iyyeye ve ıslâh-ı /8/ akâide müteallik olan ilim lâzım geldi. Nitekim her ilim mahallinde mübeyyendir ki, kimi fıkhıta ve kimi usûl-i kelâmıta derc olunup; hikmet-i ilmiyye ve hikmet-i ameliyye denilmiştir.

Pes sâlik-i râh-ı Hudâ olan kimse kendine kifâyet edecek kadar ulûm-i mezkûreden bilmese ve amel kılmasa sülûkü sahîh olmaz. Ve maârif-i dahi, maârif-i

şeytâniyye olur. Zîrâ unvân-ı kitâpta irâd olunan âyet-i kerîme müştemil olduğu üç madde ki, biri takvâ ve biri dahi ibtiğâ-i vesîleden mefhûm olan sülûk ve biri dahi mücâhededen ma'lûm olan, amel-i şer'îdir. Bu üçü mebnâ-yı maârif-i ilâhiyyedir ki, bu vecihle sülûk eden "İsm-i Hâdi" dairesindedir. Ve şol ki, zikr olunan vech ile âmil olmaya, onun maârifî şeytâniyyedir ki, "İsm-i Mudill" dâiresindedir.

Pes her amel şer'î olmadığı gibi, her ma'rifet dahi mu'teber değildir. Gerçi her sırda "Işıklar" ağızlarından hezâr ma'rifetler söylenir. Feemmâ çi fâide ki resm-i mücerred ve taklîd-i mahzdır. Ve fil-cümle zevk-i hâl olduğu sûrette hukemâ ahvâli gibi, i'tibârdan sâkıttır. Hatta / Eflâtûn-i İlâhî'de zevk-i hâl var idi, deyu meşhûrdur. Böyle iken İmâm-ı Gazâli cümle-i felâsifeyi ikfâr etmiş ve redd tarîkine gitmiştir. Zîrâ i'tikâdlarında halel vardır. Ve olmasa dahi enbiyâya (as) adem-i mütâbaatları kabâhat-i azîme onlara bestir. Ve bu makûle bî-idrâkleri ukalâdan addedip, ihdâs ettikleri akliyât tarafına meyleden, ehl-i şer' dahi minhâc-ı sünnetten munharif olmuşlardır. Ve akâide ve ulûma ve tevhîde ve gayrilere müteallik olan mühimmât-ı ahkâm ve emsâli gibi, *Kitâbü'l Hitâb* ve *Kitâbun-Necât* nâm eserlerimizde tafsîl olmuştur.

Burada matlûb husus üzerine sülûke medâr olan ba'zı şerâit ve umûr-i lâzimeyi zikr ve beyândır. Tâ ki erbâb-ı sülûk ve halvet olanlar, ondan müntefî' olup terekkiyât-ı maârif-i ilâhiyye ve küşûf-i ulviyye ile şerefyâb olalar. Ve demişlerdir ki: من ضيَع الأصول حُرِم الوصول [Usûlü kaybeden, vusûle eremez.] Ya'nî her işi yolundan tutmak gerektir. Tâ ki murâda vüsûl, hâsıl ola. Ve tâlib olan, onun semeresini bula.

Ve Cüneyd-i Bağdâdî (ks) sülûk-i sahîh ve intifâ-ı /9/ halvet ve inkıtâ' için sekiz şart demişlerdir. Ve ilâ-hâze'l-ân onun kavli müsta'mel bihîdir³. Zîrâ İmâm-ı Kuşeyrî onun hakkında ve uluvv-i şânında "Seyyidü't-Tâife" demiştir. Ya'nî tâife-i sûfiyye-i muhakkıkînin reisidir. Çünkü siyâdet ve riyâsetle mütekallid ve imâmet ve hilâfetle mütehakkıktır. لا جرم كلام الملوك ملوك الكلام [Şüphesiz ki efendilerin sözleri, sözlerin efendisidir.] vefkince mazmûn kelâmı târic-i⁴ ârifân ve semerât-ı ma'rifeti hil'at-i

³ E. E. , H. H. ve H. A. 'de "ma'mûl bihîdir."

⁴ E. E. , H. H. ve H. A. 'de "tâc"

mütehakkikândır⁵. Bu cihetten bu makâmda ol sekiz şartı îrâd velâkin muktezâ-yı basî⁶ üzerine tafsîle mecâl verildi.

ŞART-I EVVEL: İ'tikaddır. Ma'lûm ola ki, Şeyh Cüneyd'in (ks) i'tikadla murâdı, mürîdin şeyhe i'tikâdıdır. Ya'nî mürid şeyhe rabt-ı kalb eyleyip; "Allah Teâlâ tarafından bana feyz olursa, bunun tarafından olur; gayriden olmaz." diye. Zîrâ kalbi oraya bend olmazsa ıztırâba düşer. *ومن ثبت نبت* [Kim sebât ederse amacına ulaşır.] sırrı zuhûr etmez. Bu sebepten mürîde gerektir ki, mukaddim-i kalbine yakın geldiği şeyhi bulup, ona intisâb eyleye. Ve illâ fesh-i akd edip, kalbe / tamâmi'l-emr bir yere dahi intisâb lâzım gelir. Mübâyaa ise mel'abe değildir. Bil ki fil-hakîka Allah'a ve Resûlullâh'adır. Ve eğer istihâre veya ta'rif-i ilâhî ile müteayyen olsa; akvâ olup, bir dahi tezelzül kabûl etmez.

Şeyhim Şeyh-i Ecell Seyyid Fazlî-i İlâhî (ks) cenâbından mesmûumdur ki buyurmuştur ki: On yedi yaşına erdikte sevdâ-yı sülûkle seyâhat edip İstanbul'a dühûlumda Üsküdâr'da Âsitâne-i Hazret-i Hüdâî (ks)'ye varıp ol vakitte seccadenişin olan Mes'ûd Çelebi ki Hazret-i Hüdâî'nin kızı oğludur, ona mübâyaa murâd ettiğimde; Cenâb-ı Hüdâî'nin ashâbından bir pîr-i nûranî zuhûr edip, Mes'ud Çelebi hakkında: "O bir meczûb âdemdir. Ondan irşâd gelmez. Gel seni bir mürşide götürüyüm." deyu oradan beni alıp İstanbul'da Zeyrek Câmii nâm mahalde yine silsilebend-i tarîkat-i Celvetiyyeden olup, mukaddemen vâlidî Hazret-i Hüdâî'ye zâkirbaşı olan Zâkirzâde Abdullah Efendi (ra) meclisine götürdükte, şeyhim merhûm buyurur ki: İbtidâ /10/ mülâkâtımda nazarım cemâl-i şeyhe dokunduğu gibi, "İşte ben şeyhimi buldum."deyu , kalbimde bir şehâdet-i sâdika buldum. Ve şeyhim mezkûr Abdullah Efendi'nin dahi beni ibtidâ-i müşâhedede: "İşte bize bir hakkânî mürid geldi" deyu kalbî şehâdet ettiğinin ihbâr eylemiş.

Ve âhir kendinin hizmet-i lâyıkası ve şeyhinin nefes-i şerîfi bereketiyle ulûm-i evvelîn ve âhirîn kendine münkeşif olup, ulûm-i zâhire ve bâtinede te'lifât-ı râika ve tasnîfât-ı fâika eylemiştir. *Hâşiye-i Mutavvel ve Muhtasar ve Şerh-i Tenkîh ve Hâşiye-i Telvîh ve Şerh-i Hanefiyye ve Şerh-i Miftâhil-Gayb ve Şerh-i Tefsîri'l-Fâtîha li 'ş-Şeyh Sadreddin el-Konevî (ks) ve Kitâbü'l-Lâyihâti'l-Berkıyyât* ve nezâiri

⁵ E. E. , H. H. ve H. A. 'de "mühakkikândır"

⁶ E. E. , H. H. ve H. A. 'de "bast"

gibi. Ve bu fakîr şeyhim mestûr Seyyidü'l-Aktâb Fazlî-i İlâhî'nin meclis-i münîfine ibtidâ-yı dühûlümde ki sahve-i yevm-i isneyn idi. [Rebîül-âhir ayın ortasında] ben dahi bey'at husûsunda feth-i dehân etmeden kendileri irâdetimi irâdet eyleyip, ol mecliste bilâ-te'hîr kemerbend-i mübâyaa eyleyip, âhir kendilerine vâris olmak tebşîr eylediler.

Ve bu fakîr ol / vakitte henüz yirmi sinninde idim. Bir seneden sonra nefh-i rûh-i ilâhî vâki' olup, bihamdillâhi Teâlâ ile'l-ân ol nefhin âsârıdır ki⁷ vâki' olur. Ve şeyhin tamâmen ahvâli ve bu fakîrin tefâsil-i hâli ve tarîkat-i Celvetiyye cümle silsilesi vesâir ona müteallik olan umûr *Tamâmü'l-Feyz* nâm eserimizdedir ki, şeyhim müşârün ileyhın bin yüz iki tarihinde harem-i lâhûta hirâmân olduğunda tahrîr olunmuştur.

Suâl olunursa ki: “Şeyh kime derler?”. Cevâb budur ki; her tavırda sâlikin müşkilini halle kâdir olana derler. Zîrâ etvâr ve huceb-i kesret bisyâr ve berâzih bî-şümârdır. Ve tarîk-ı Hak'ta fil-cümle nâkıstan dahi kâmil halîfe zuhûr eder. Ve nâkıs dediğimiz, henüz merâtib-i fenâ ve bekâyı tekmîl etmeyen şeyhtir. Velâkin yolunda bulunucak, hükmen kâmil addolunur. Ve yolunda dediğimiz budur ki, ilhâddan masûn ola. Ve illâ iktidâya sâlih değıldir. Ve ilhâdın envâı vardır. Bir mikdarı *Hüccet-i Bâliğâ* nâm kitabımızdadır.

Suâl olunursa ki, şeyhin hayâtında mürîde tekmîl-i neş'et etmek mümkün müdür? Cevâb budur ki; /11/ tarafeyne ömr-i mezîd verilmiş ise mümkündür. Velâkin mürid ne kadar ehl-i kemâl olsa, yine şeyhin rütbe-i imâmetini tekaddüm etmez. Ve illâ berâber olmak lâzım gelir. Hikmet-i ilâhiyye ise tesâvî iktizâ etmez. Belki min-vech fâzıl olan, min-vech mefzûl olur. Ve nice müridlerin inkişâfından evvel, şeyh vedâ-ı âlemi fânî etmekle garîb kalırlar. Ve bunlar iki sınıftır. Bir sınıfı şeyh-i âhir meclisine mürâcaata muhtâc olur. Ve isti'dâdı kavî olan muhtâc olmayıp, te'yid-i ilâhi ile tekmîl-i neş'eye dek mahfûz olur.

Ve bu makûlelerin hakkında bi-tarîkı'l-işâret hadîs-i nebevîde gelir: كُنْتُ يَتِيمًا فِي الصَّغُرِ وَغَرِيبًا فِي الْكِبَرِ [Küçükken yetim idim, büyüyünce de garîb oldum.⁸] Ya'nî ba'zı süllâk evâil-i hâlde bilâ hizâne kalırlar. Velâkin ümmî iken âlim olurlar. Zîrâ muallimleri Allah Teâlâdır. Ve bunlar fil-hakîka “Üveysî-meşreb” olurlar ki, bilâ

⁷ H. A. 'de “âsârı ki”

⁸ Kaynaklarda bulamadım.

vâsıta Hak'tan istifâde ederler. Bilâ vâsıta budur ki, hiç kimsenin sohbet-i cismâniyyelerine ve rûhaniyyelerine dâhil olmazlar. Zîrâ ba'zıları vardır ki, letâfet-i rûhâniyyeleriyle sohbet-i rûhâniyyeden ahz ederler. Rûhâniyyet-i Hallâc yüz elli seneden sonra rûh-i / Attâr'a aks ve tecellî ettiği gibi.

Ve kiber ki, sülûkünde müntehî olmaktır. Bu mertebede olan gurbete, gurbet-i ilâhiyye derler ki; böyle olanlar makâm-ı vahdet ve mevtın-i vuslatta tenhâ ve bî-âşinâ kalırlar. Zîrâ herkese değil, belki her sâlike bile ol makâma bâb açılmaz. Bu sebepten ol makâmın ehli kalîl ve belki ekall olur. Ve bunların hakkında: *فطوبى للغرباء*: [Ne mutlu garîb olanlara.⁹] vârid olmuştur. Ya'nî bunlar memdûh olan garîblerdir ki, vatan-i aslıde garîblerdir. Feemmâ şunlar ki, gurbet-i kevnîyye ile garîblerdir, onlar mezmûmlardır. Zîrâ vatan-i mecâzîde garîblerdir. Pes onlara vâcibtir ki, garîb vatana rücu' ettiği gibi, onlar dahi vatan-ı asla döneler ve mevtın-i kesrette oturak edip kalmayalar. Battâllar kâfileden münkati' olup, yol üzerinde kaldıkları gibi. Ve onun ki, taleb-i kuvvetle ve şeyhe dahi i'tikâd-ı kavîsi vardır; sülûkte fütûru olmaz. Belki ser-menzile vüsûle dek gayret eder. *وقد وصل الأحبّة وانقطعنا* [Sevgili ulaştı ve ayrıldık.] kabîlinden olmaz.

Ger irâdet ehli isen, bey'ate gel bey'ate. /12/

Mürşid-i kâmil arayıp, sohbeta gel sohbeta.

İ'tikâd-ı pâkle tut dâmen-i pîri yürü,

Sıdkla meydân içinde hizmete gel hizmete.

Nice bir çıkmaz dimâğında hevâ-yı mâsivâ,

Kov hevâyı kov sivâyı hazrete gel hazrete.

Mutmainne oldu ise nefsi-i emmâren eğer,

Emr-i Hakk'a kıl icâbet da'vete gel da'vete.

Çık bu burc-ı tende durma nice bir mahcûbsun,

Halveti tekâmîl edip, celvete gel celvete,

Ma'rifetten Şeyh Hakkı mâide hazırlamış,

Ger mürid-i lezzet isen ni'mete gel ni'mete.

⁹ Müslim, Sahîh, İmân,232; Tirmîzî, İmân, 13,

ŞART-I SÂNİ: Terk-i ifirâzdır. Ya'nî Allah Teâlâ'ya ve şeyhe itirâz eylemeye ve kemâl-ı istislâm üzerine ola. Şöyle ki seneler mürûr eyleyip, kendine asla bir nesne münkeşif olmasa; "Men ve atâ ve kabz ve bastta, hikmet vardır." deyip kalbini hoş tuta. Ve garez-i nefsânîden ârî ola. Ve abd-i hâlis olup, hizmet-i Hakk'ı ücretle etmeye. Belki iclâlen lillâhi ve i'zâmen lehû eyleye ki, bu ma'nâ-yı Hakk rubûbiyeti ma'rifetten gelir. Ve illâ ecîr olur. Ecîr / ise müste'cir kapısında âriyet gibidir ki âhir hizmetten mahrûm ve bâbdan merdûd olur. Söz ise bâb-ı Hak'ta ebedi kul olmaktır. Çünkü Mâni' ve Mu'tî ve Müessir-i Hakîkî, Allah Teâlâdır. Pes şeyhe i'tirâzın yeri kalmaz. Ve iki i'tirâz dahi fil-hakîka küfürdür. Zîrâ Hakk'a itirâz etmek, halkın Hâlik'a i'tirâzıdır; ve şeyhe i'tirâz etmek fil-hakîka Hakk'a râci'dir. Zîrâ şeyh eğer kâmil ve Hak'ta fânî ve Hak ile bâkî ise onun kavî ve fiili Hakk'a muzâftır. Nazar eyle şol ayete ki gelir: **فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ** [Hayır, Rabbine yemin olsun ki; onlar aralarında çıkan işlerde seni hakem yapmadıkça îmân etmiş olmazlar.] (Nisâ 4/65) Ya'nî hükm-i Resûle kâil olmayanlardan îmânı nefy eyledi. Ve vâris-i Resûl dahi, Resûl hükmündedir.

Bu cihetten hükm-i Hakk'a ve hükm-i Resûle ve hükm-i vârise i'tirâz eden kâfir olur. Ve i'tirâz etmek, adem-i i'tikâddandır. Çünkü şart-ı evvel olan i'tikâd ki, esâs-ı sülûk ve mebnâ-yı mübâyaa ve intisâbdır; mefkûd ola, sülûkden fâide olmaz ve nakz-ı ahd lâzım gelir. Kâle Teâlâ: **فَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ** [Kim ahdi bozar, cayarsa yalnızca kendi aleyhine caymış olur.] (Feth 48/10) Ba'zı ehl-i /13/ nifâk ki, taksîm-i ganâim hususunda Cenâb-ı Nübüvvet'e itâle ederlerdi. Cenâb-ı Nübüvvet buyururlar ki; "Ben kâsimim Mâni' ve Mu'tî değilim.". Bil ki Mâni' ve Mu'tî, Allah'tır. Pes kâsime me'mûr olduğu maddede i'tirâz etmek keyfiyet-i mahsûsa üzerine, kismet ile emreden Hakk'a i'tirâzdır. Onun için dediler ki; "Hasûd olan kimse fil-hakîka kâfirdir. ". Zîrâ kismet-i Hakk'a râzı değildir. Ve re'yi bâtlı ile tağyîr-i kismet ve tebdîl-i hikmet etmeğe sa'y eder.

Mahkîdir ki; Ebû Yezîd Bistamî'nin (ks) tilmîzi Ebû Yezîd'e muhâlefet ve i'tirâz ettikte, Ebû Yezîd onun hakkında **دَعَا مِنْ سَقَطَ مِنْ عَيْنِ اللَّهِ** [Allah'ın gözünden düşeni boş verin.] dedi. Zîrâ kendi nazarından sâkıt olan nazar-ı Hak'tan sâkıt hükmündedir. Sonra o tilmîz hızlân ve hüsrâna düştü. Ve âhir serîkası zuhûr edip, yedi kat' olundu. Ve bunun hilâfinadır ki, Ebû Süleyman Dârânî (ks) tilmîzine,

الق نفسك في التور [Tandıra gir.] deyu hitâb ettikte tilmîz dahi bilâ-te'hîr nefsinı tennûra ilkâ etti ve teslîm ve vefâ-i ahdi sebebiyle, / tennûrun ateşi ona berd u selâm olup, ihrâk etmedi. Ve muvâfık ve muhâlif olanların ahvâli ile'l-ân destân olup, söylenir.

Pes sa'y eyle ki. وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ [Ve bana gelecekler içinde doğru bir dil oluştur.] (Şuarâ 26/84) mûcibince, ahlâk-ı hasenen sebebiyle evfâh-ı âlemde zıkr-i cemîlin bâkî kala.

Ve bu fakîrin şeyhi Seyyid Fazlî-i İlâhî (ks)'nin etbâ'ından beş aded müteayyin kimseler şeyhe muhâlefet ve i'tirâz etmeleriyle, bu kadar kesb-i fezâil ettikten sonra; nazar-ı şeyhten sâkıt olup, âhir harâb oldukları müşâhede olundu. Zîrâ nazardan sükût, küfürden beterdir. Şol ma'nâya ki, küfrün îmânla tedârîki mümkündür; feemmâ sâkıtın tevbe ve rücûu sahîh değildir. Zîrâ bîda-i fâsideye dönmüştür ki, ıslâhı kâbil değildir. Ve o makûle sâkıt dahi, mürtedd-i musırr gibidir ki, rücu' etmek bi-hasebi'l-hikmeti'l-ilâhiyye şânından değildir.

Suâl olunursa ki, bu kadar kesb-i fezâilden sonra, nice mürtedd ve sâkıt olur? Cevâb budur ki, nefs-i mutmaine mertebesinin gâyetine ermemiş ve Hak Teâlâ'ya zâtı derecesinde fil-cümle /14/ idrâk ırgürmemiştir. Belki esmâ ve sıfatta kalmış ve nefsü'l-emri müşâhedededen mahcûb olmuştur. Ve illâ i'tirâz etmezdi. Nitekim iblîs dahi bu ma'nâdan ötürü, secde husûsunda Hakk'a i'tirâz edip kendini Âdem'den âlî götürdü ve nefsü'l-emrden gâfil oldu. Ve böyle etmesiyle kusûr-i ma'rifetini bildirdi. Nazar eyle ki zâhirde Ka'be'ye eren ve metâfa giren hâmûş olur. Zîrâ Ka'be Zât-ı Ahadiyye sûretidir. Ve Ka'be-i sûriyyede sükût lâzım olıcak, Ka'be-i hakîkiyyede feth-i dehâne mutlaka kudret olur mu? Fekeyfe ki, i'tirâz ola¹⁰. Çünkü Hakk'ın sana maiyet-i sırrı vardır. Pes sultân meclisinde olduğun bilip edebe riâyet eyle. Ve kelâmı fil-mesel endâze ile söyle ve lisân-ı hâl ve kâle i'tiraz ve adem-i kabûl getirme.

Şân bende dâimâ teslîm-i fermân üzredir.

İ'tirâz eyler mi şol kim ilm u irfân üzredir.

Bulmayan îmân ve İslâm-ı hakîkî cânda,

Cenneti görmez hayâli cismi nîrân üzredir.

Kul nice âsi olur her giz / efendi emrine.

Kul türâb üzre, efendi taht-ı sultân üzredir.

¹⁰ E. E. , H. H. ve H. A. 'de "vâki' ola"

*Her ne hükmeylese, ma 'şûk âşîka olur mutî'.
Lütf u kahrın her biri cânâ ser u cân üzredir.*

*Kalb-i Hakki 'ya dokunma ârif isen ey kişi,
Tâ ezelden sırrı onun arş-ı Rahmân üzredir.*

ŞARTI SÂLİS: Devâm-ı vuzû'dur. Ya'nî sâlike lâzımdır ki tahâret-i dâime üzerine ola. Zîrâ hadîste gelir ki: دَمٌ عَلَى الطَّهَارِيِّ وَسِعَ عَلَيْكَ الرَّزْقُ [Devâmlı tahâret üzere ol ki, rızıkın artsın.¹¹] Ya'nî tahâret-i zâhire üzerine devâm göstermek, rızık-ı sûrînin vüs'atine sebep; ve tahâret-i bâtine üzerine dâim olmak, rızık-ı ma'nevînin kesretine bâ'istir. Ve rızık-ı sûrîden murâd me'kûlât ve meşrûbâtır ki, sebep-i nemâ-i cism-i hayvânîdir. Ve rızık-ı ma'nevîden maksûd maârif ve ulûmdur ki, bâis-i bekây-ı rûh-i insânîdir. Ve tahâret-i zâhire kazûrâtan olduğu gibi tahâret-i bâtine dahi necâsât-ı ma'neviyyedendir. Ahlâk-ı seyyie ve niyyât-ı fâside ve azemât-ı kâside gibi ve hadîste gelir. بَنِي الْإِسْلَامِ عَلَى النَّظَافَةِ [Din temizlik üzerine binâ edilmiştir.¹²] Pes nâsik ve sâlik zâhiren ve bâtinen /15/ nazîf olmadıkça bâb-ı rızık mutlakâ ona meftûh olmaz. Bu cihetten kalbine keşf ve ilhâm dileyenler, tahârete mülâzemet etmelidir. Zîrâ devâm-ı feyz ve vârid, devâm-ı tahâret ve virdledir. Ve sebep-i tevvesü-'i rızık budur ki; arz ne kadar tayyibe olsa o kadar münbit olup, bir habbe yedi sünbüle ve her sünbüle yüzer dâneyi müştemil olduğu gibi arz-ı vücûd dahi böyledir. Husûsa ki vuzû'da sırr-ı infisâl vardır. Salâtta sırr-ı ittisâl olduğu gibi ve âlem-i halk dayyik ve âlem-i Hakk vâsi'dir. Çünkü vuzû'da sırr-ı infisâl vardır. Lâcerem mütevazzî olan kimse âlem-i dayyikten münfasıl olup, âlem-i vâsi'e muttasıl olur. Ve bir dahi zâhir ve bâtından darlık görmez.

Suâl olunursa ki, Hazarât-ı Sahâbe (ra) devâm-ı tahâret-i zâhire ve bâtine üzerine iken ibtilâ-i fakrından nâşi idi? Cevâb budur ki, sahâbede fakr yoktu. Zîrâ ganâim ile müstağnî idiler. Feemmâ zâhiri bâtına ya'nî fakr-i hakîkiyye tatbîk için zühd ihtiyâr ettiler. Nitekim Kur'an'da, فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ [Onlardan kimi adağını yerine getirdi, kimi de beklemektedir.] (Ahzâb 33/23) / zühdlerine işâret eder. Zîrâ terk-i dünyâ üzerine muâhede-i ilâhiyye vâki' olmuş idi. Bu sebepten mâsivâyı terk edip, Hakk'ı ihtiyâr ettiler. Ve bunlar âhiretten fakr üzerine

¹¹ Kaynaklarda bulamadım.

¹² Aclûnî, Keşfü'l Hafâ, I, s. 277.

hüccet olsa gerektir. Ağniyâya Hazret-i Süleymân ve dertlilere Hazret-i Eyyûb ve ehl-i hicrâna Hazret-i Ya'kûb hüccet oldukları gibi.

Ve dünyâda ihtiyâr-ı zühd ve terk-i dünyâ edenlerin saltanatları ukbâda zuhûr gerektir. Çünkü dünyâ fânî ve hazef ve ukbâ bâkî ve cevherdir. Lâcerem âkil olan ukbâyı ihtiyâr eder, dünyâyı değil. Ve âlâyış-i mâsivâ ile mütelevvis olmaz. Ve Kur'ân'da gelir: *لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ* [Ona tertemiz olanlardan başkası dokunmaz.] (Vâkı'a 56/79) Ya'nî Kur'ân'ı muhdes mess etmediği gibi, sırr-ı hüvviyeti dahi levs-i taâllukâtla mütelevvis olan idrâk etmez. Belki cümleden mutahhir olan dil bilir. Ve Şeyhim Seyyid Fazlî-i Îlâhî (ks) Hazretleri kendilerinin üç haslet-i şerîfe ile merzûk oldukların ba'zı tahrîrâtında ihbâr etmişlerdir ki : Biri her vakt için tecdîd-i vuzû' ve¹³ ve biri dahi /16/ her ibâdet ve muâmele ve âdette kitâb ve sünnete temessüktür; *جعلنا الله وإياكم مرزوقين بما رزق به الخواصّ وافاض علينا وعليكم من بركات اهل الاختصاص* [Allah bize ve size, havâs olanların rızık verdiği gibi, rızıklanmayı nasib etsin ihtisâs ehlinin bereketlerini üzerimize ve üzerinize saçsın. وفي الحديث: [إني كرهت ان اذكر الله إلا علي. طهارة] [Hadîste gelir: Muhakkak ki abdestsiz olarak Allah'ı anmaktan sakındım.¹⁴] Ya'nî Cenâb-ı Nübüvvet bilâ tahâret zikri kerâhet ederlerdi. Belki vuzû'-i dâim üzerine olurlardı. Zîrâ vuzû' ile zikirde Hakk'ı ta'zîm vardır. Zîrâ Hak Teâlâ Tayyib ve Tâhir'dir. Hatta zarûrette teyemmüm ederlerdi. Vuzû'ya beş on hatve kalsa dahi yine ihtimâm eylerdi.

Ve ba'zı ehl-i takvâ Muhammed ismini dahi bilâ vuzû' dillerine almazlardı. Ve ism-i şerîfe ta'zîm kılarlardı. Mahkîdir ki: Sultân Mahmûd Gaznevî'nin Ayâzoğlu Muhammed ibrikdârı idi. Birgün Ayâzoğlu nerededir, dedi; Muhammed demedi. Feemmâ Ayâz bundan münfail oldu. Vâ yâ Sultân oğlum hakkında muğberrü'l-hâtır mı oldu ki, Muhammed diye suâl etmedi, dedi. Sonra sultandan istikşâf olundukta ol dahi bilâ vuzû' olduğum cihetten / ta'zîmen ism-i şerîfi lisânıma almadım. Belki Ayâzoğlu ta'bîr eyledim diye cevâb verdi. İşte bu mertebeler dekâik-i takvâdandır. Gerçi zevâhire mütealliktir, zîrâ zevâhir dahi delâil-i bevâtın olduğu yüzden mer'îdir.

¹³ E. E , H. H. ve H. A. 'de "ve biri dahi her vakti cemâatla edâ"

¹⁴ Kaynaklarda bulamadım.

Geliniz hûn-i ciğerden alalım taze vuzû’.
Var iken hûn-i ciğer ehl-i dile neyler su.

Kıblemiz eyleyelim zât-ı Hüdâ-yı müteâl.
Tutalım Bârike-i Hazretine doğru rû.

Çıkmayıp dâire-i resm-i edepten taşra.
Elimiz kavşuralım Şâh-ı Cihâna karşı.

Alalım destimize sübha-i zikrin dâim.
Diyelim cân u gönülden gelin Allah ya Hû.

Mücmere-i cânı pürâhger edelim aşk ile.
Kokalım anda meşâm-ı dil ile anbe-bû.

Rû- siyah olmayalım kejd-i günahattan Hakkı.
Berfe döndü ağarıp çünkü serv-i rîşde mû.

ŞART-I RÂBÎ’: Halvettir. Ya’nî ebnâ-i cinsi ile sohbeti terk edip, bir tenhâ yerde oturmaktır. Gerçi halvet-i hakîkiyye yoktur. Zîrâ Allah Teâlâ’nın maiyyeti ve melâike ve ervâhın /17/ huzûru vardır. Ve kezâlik oturduğun halvethâne ki; seninle ma‘mûrdur; seni mubsırdır gerek zulmânî ve gerek nûrânî . Nitekim ba‘zılar halveti zulmette ihtiyâr ederler. Tâ ki havâss-ı berhûş mesdûd olup, ülfet-i hissiye bâtna intikâl eyleye.

İşte mekânın dahi seni ibsâr ve mutâlaası vardır. Gerçi sen onu görmezsin. Pes nice halvet edersin ki, halvethâneye muhtâçsın. Ve halvethâne mekândır ki hâmil-i rûh-i zâtîdir. Ve üzerinde sevbin ve elinde vird ettiğin sübha bile sana musâhibtir. Pes senin halvetin bi‘l-izâfedir ki, hâricde olan halka nisbetledir. Ve bundan ma‘nâ-yı murâkabe mefhûm oldu. Zîrâ murâkabe odur ki, Hakk’ın sana ittilâ’ını istihzâr edesin. Ve Hak seninle olduğunu mutâlaa kılasın. Nitekim Kur’ân’da gelir. *أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى* [Bilmez mi ki, Allah gerçekten görür.] (Alak 96/14) ve yine gelir. *وَتَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ* [Biz ona şah damarından daha yakınız.] (Kâf 50/16) Pes tenhâda olsan dahi bu murâkabe var iken, yine tenhâda değilsin ve ta‘rif-i murakâbede demişlerdir ki; *عَلَّمَ الْقَلْبَ بِنُظْرِ اللَّهِ إِلَيْهِ* [Kalbin, Allah’ın kendine nazar ettiğini bilmesidir.] / velâkin bu ilmi istidâme lâzımdır ki, cemî-i ahvâlde kalbe

mülâzım olmalıdır. Ve illâ murâkabe-i tâmme olmaz. Ve ser-i ceyb-i¹⁵ çekmeye, murâkabe dedikleri budur ki, murâkabede âlem-i gaybe teveccüh ve ıtılâ-ı mugayyebâta tasaddî vardır.

Ba‘dezâ halvete dühûl eden sâlike iki akde lâzımdır. Evvelkisi budur ki, i‘tikad eyleye ki Allah Teâlâ’nın misli yoktur. Bu cihetten her ne türlü sûret ki halvette tecelli eyleyip¹⁶. انا الله [Ben Allahım] derse i‘timâd etmeye. Bil ki سبحان الله [Allah’ım seni tesbîh ediyorum, sana îmân ediyorum.] deyip ol sûretten kalb ile i‘râz¹⁷ eyleye. Ve hemen zikre meşgûl ola. Ve illâ ilhâda ve sû-i i‘tikâda düşüp, sadetten çıkar. Ve “Mudill” isminde dâhil olur. Halvetin ise bu makûle hayâlâtı çoktur. Husûsa ki ümmî mâkûleleri dalâle akrebtir. Zîrâ kuvvet-i ilmiyeleri yoktur. Ve İblis halvette ve hâriçte müdâhaleden hâli değildir. Hattâ beyne’s-semâi ve’l arz kürsiyi nasb edip; üzerinde oturur. Ve ulûhiyyet da‘vâ edip; niceler ben Tanrı’yı aşikâre gördüm deyu dalâle düşer. Maahâzâ /18/ gördüğü şeytandır.

Ve vesvese-i şeytâniyye ile ilkâ-i melekînin farkı budur ki, şol ma‘nâyı ki melek ilhâm eder, akabinde lezzet hâsıl olur ve sûrete tağayyur gelmez ve ilm-i cedîd vücûda gelir. Ve şol ma‘nâyı ki şeytân ilkâ eder; akabinde elem ve fûtûr hâsıl olur. Ve şeytânî olmakla sûret-i bedene dahi tağayyur gelir. Zîrâ şeytân “Kâbız” ve melek “Bâsıt” ismine mazhardır. İşte elinde bu makûle mizân olıcak, hak ve bâtıl ve hayr ve şerri teşhîs edersin ve mahfûz ve ma‘sumlar yoluna gidersin ve hâlin keşf-i sahîh ve menzilin hakk-ı sarîh olur, bi-iznillâhi Teâlâ.

Ve akd-i sâni budur ki, halvete dühûl ettikte, Hak’tan gayriye himmeti taalluk etmeye. Bil ki matlûbu ancak Hak ola. Ve bilfarz cemî-i kâinât kendine arz olunsa Cenâb-ı Nübüvvet’in Hak’la olan mu‘âmelesin eyleye. Ya‘nî Allah Teâlâ leyle-i mi‘râcda buyurdu ki, يا احمد انا وانت وما سوى ذلك خلقته لأجلك [Ey Ahmed! Ben ve Sen ve bunun dışındaki her şeyi senin için yarattım.¹⁸] Orada Cenâb-ı Nübüvvet dahi buyurdular ki; يا رب انت وانا وما سوى ذلك تركته لأجلك [Ey Rabbim! Sen ve ben ve bunun dışındaki her şeyi senin için terk ettim.¹⁹] ve eğer bir nesneyi / kabûl etmek lâzım gelse, edeble ahz eyleye ve me‘mûr olduğu cihetten kabûl ede ve orada vukûf

¹⁵ H. H. , E. E.ve M. E.’de “ser-i ceyb-i hırkaya”

¹⁶ H. A. ’de “ edip”

¹⁷ H. A. ’de “i‘tirâz”

¹⁸ Kaynaklarda bulamadım.

¹⁹ Kaynaklarda bulamadım

etmeye. Zîrâ mâ-fevkî olan mertebe fevt olur. Meselâ küşûf-i kevniyye vâki‘ olsa ve histen gâib olan eşyâ inkişâf bulsa, keşf-i ilâhiyye terakkî eyleye ve süfliyâttan hazer eyleye. Ve illâ berzahta kalır. Hattâ ekvânın cümlesi berzahtır. Gerekse ervâh mertebesi olsun. Zîrâ ervâh huceb-i latîfe-i nûrâniyyedir. Ecsâm huceb-i kesîfe-i zulmâniyye olduğu gibi. Ve mertebe-i ervâhın mâ-fevkinde dahi berâzih-i ma‘neviyye vardır. Erbâbı bilir, tevfik-i ilâhî olıcak, cîsr-i mâsivâdân ubûr ve mürûr etmek âsân olur. Hemen kârı yolundan tuta gör. Nitekim bâlâda dahi işâret olundu ve akvâ-yı vesâil mürşid-i kâmilidir. Zîrâ berâzih zuhûr ettikçe oradan ubûra vesîle olur. Ve akabâttan necâta yol bulur. والحمد لله علي توفيقه والهامه وتعريفه واعلامه [Yardıımı, ilhâmı, ta’rîfi ve öğrettikleri için Allah’a hamd olsun.]

Ey sûfi nühâs dilini ayn-ı zer eyle.

Var terbiye-i aşkla kendin güher eyle.

Âsân /19/ sanır vasl-ı Hakk’ı bilmeyen âdem.

Berzahları çoktur bu tarîkın hazer eyle.

Bu cisimle bu cânın içinde değil ol sır.

Tâ sırra erince buralardan güzer eyle.

Halvette sakın vesvese-i dîve dayanma.

İlhâm-ı melek var ise ona nazar eyle.

Hakkı gibi râh-ı Hakk’a hakkıyla gidersen.

Hak’tan Hakk’a varsan da bir özüne sefer eyle.

ŞART-I HÂMİS: Devâm-ı savmdır. Zîrâ vakt-ı halvet sâir evkât gibi değildir. Belki zamân-ı rûhâniyyet ve mertebe-i samediyettir ki, mertebe-i melâikedir. Melâike ise nûrdan matbû‘ oldukları için ekl ver şürbden berîler. Ve şehvâttan ârîlerdir. Ve kavî-i meşhûr ki derler. تجوّع تراني تجردّ نصل [Acıkırsan Beni görürsün, nefsi şeylerden uzak durursan Bana ulaşırsın.] Burada tecevvu‘dan murâd, şehvât-ı tabîyyeden; ve tecerrüdden maksûd taallukât-ı nefsâniyyeden inkıtâ‘dır ki, cemî-i mâsivâdan inkıtâ‘ onda dâhildir. Nitekim Kur’ân’da gelir. قُلْ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ [“Allah” de, sonra da onları bırak] (En‘am 6/91) Zîrâ insân metrûk olmak lâzım gelecek, sâir kâinât bi-tarîkı’l-evlâdır. Ve yine gelir. وَتَبَيَّنْ لَهُ تَبَيَّنْ [Tüm benliğine]

ona yönel.] (Müzemmil 73/8)Ya'nî bu âyetten inkıtâ-'ı küllî fehm olunur. / Zîrâ mutlakdır.

Ve sâlike lâzım olan. وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا [Evlere kapılarından girin.] (Bakara 2/189) mûcibince, ibtidâ mücâlese-i Hakk'a bâb-ı perhîzden duhûl etmektir ki, taklîl-i gıdâ ve terk-i şehevâtıdır. Zîrâ ba'zı küberâ-ı tarîkat buyurmuşlardır ki: كَلَّ مَنْ خَافَ عَلَيَّ هَيْكَلَهُ لَمْ يَرِ اللَّهَ جَهَارًا عَلَنًا [Her kim heykelinin, dış görünüşünün, üzerine korkarsa Allah'ı apaçık, alenî görmez.] Bu hod ma'lûmdur ki, heykelin kıvâmı gıdâ-ı tabîi iledir. Pes taklîl-i gıdâ ile tabîate za'f ve zübûl gelmese heykel dahi fenâ bulmaz ve mağlûb olmaz. Bu sûrette heykel ve tabîat rü'yet-i Hakk'a hâil olur. Zîrâ rü'yet-i Hak ya şevâhid ile olur ki, basar-ı nâfize mevkûftur. Veya esmâ ve sıfât ile vucûd bulur ki, basîret-i hâddeye menûttur. Basîretin infitâhı ise hissin inğılâkı ile zuhûra gelir. Pes his kuvvetli oldukça, basîret za'îf olur. Ve belki a'mâ kalır. Bu sebepten ehl-i halvet devâm üzerine sâim olurlar. Tâ ki mecrâ-yı dem olan urûk tazyîk ve menba-i feyz-i nûr olan basîret tevsî' olunup rü'yete mecâl ola.

Suâl olunursa savm-i dâimde kerâhet /20/ vardır. Zîrâ savm-i dehrdir. Ve halvetin aslı dahi şer-i Muhammedî'den değildir. Belki erbaîn dedikleri şer-'i Mûsâ'dan takrîr olunup kalmıştır. Belki bizim şer'imizde olan i'tikâftır ki aşr-i ahîr-i şehr-i Ramazândadır. Elhâsıl nüzûl-i vahiyden sonra halvet-i nebeviyye ve halvet-i sahâbe vâki' olmamıştır. Ve savm-ı dehrde fâide olmadığı hadîsle sâbittir. Cevâb budur ki, halvetten murâd mürşid-i kâmil ile sohbetir. Zîrâ kişi binefsihî mütehallî olmakta nef²⁰ yoktur. Belki hayâlât-ı fâside yüzünden inhirâfâta müeddî olur. Ve sohbetin te'sîri mücâhedeye mevkûftur. Sahâbe-i kirâm ise daima cihâd ve mücâhede ve sohbet-i nebeviyye üzerine idiler. Onun için sohbetten müntefi' oldular. Ve cihâd ve mücâhedelerine şâhid budur ki gelir: رجعتان الجهاد الاصغر والي الجهاد الاكبر [Küçük cihâddan büyük cihâda döndük²¹.] Ya'nî küffârla olan darb u harbla cihâd-ı asğar ve nefisle olan mücâhede cihâd-ı ekberdir. Çünkü bu a'sârda cihâd-ı asğar muttarid değil ve alâ takdîri'l-ittirâd nefîr-i âmm olmadıkça / farz-ı ayn olmaz. Ve herkes ona iktidâr bulmaz. Lâ-siyyemâ mürşidin ma'iyyeti mefkûddur. Zîrâ mücerred-i ehl-i örfler rifâkate terakkî bulunmaz. Lâ-cerem mürşid-i kâmil bulunan yerde halvet ve mücâhede ve sohbet, sâir hidemâttan evlâ oldu. Ve Cenâb-ı Nübüvvet'in kable'n-

²⁰ E. E. 'de "fâide"

²¹ Aclûnî, Keşfü'l Hafâ, I, s. 511.

nübüvvet Cebel-i Hirâ'da halveti ve takrîr-i erba'în-i Mûsevi kifâyet etti. Zîrâ halvet tahsîl-i kurb-i Hazret içindir.

Pes zâhir-i şer'de bulunup velâkin bâtın-i hakîkate vüsûl olmayacak, tahsîl-i vüsûl için esbâbına teşebbüs lâzım geldi. Tâ ki nûr-i ma'rifet ve sırr-ı hakîkat lâih ve lâmi' ola. Ve savm-i mâsivâdan halvete maîndir. Zîrâ havâtır-ı fâside, ağdiye-i muhtelifenin netâicidir. Ve savm-i dâimde tathîr-i bâtın ve tahsîn-i ahlâk mezîd olduğu zâhirdir. Ve kerâhetine dâir olan hadîs herkese göre değildir. Nazar eyle ki savm-ı visâlden nehyi tenzîh ve şefkate hamletmişlerdir. Binâen alâhâzâ, kâdir olana men' yoktur.

Ve meşârib-i nâs muhtelifedir. Ba'zıları var ki kaviyyül-mizâçtır. Savm-i visâl etse dahi i'tidâlden hâric olmaz. Lâzım olan ise murâ'ât-ı /21/ i'tidâldir. Ve ba'zılar vardır ki, zaîfû'l-mizâçtır. Pes bu makûlenin i'tidâli gecede bir kerre iftâr mu'tedildir. Ve savm-i dehr de herkese i'tiyâd gelmez. Ve her mizâç gıdâdan teneffür eylemez. Zîrâ tabîatın aslı şehvet ve nefsin desâisi çoktur. Pes nefis ve tabîat öyle değildir ki taâma meyl etmeye. Meğer ki ıslâh-ı vücûttan sonra ola. Bu cihetten küberâ-i tarîkat ittifâk ettiler ki taâm-ı şer'at ikidir ki; biri bûkrâda ve biri işâdadır. Ve taâm-ı tarîkat birdir ki kable'l-ışâ olan aşâdır. Ve avâm-ı nâs ki bi-hasebi'l-gâlib bir günde üç defa taâm ekl ederler; ona taâm-ı şer'î denilmez, belki taâm-ı hayvanî derler ki, menhîdir ve hadîste gelir. اجوع يوماً واشبع يوماً [Bir gün acıkır, bir gün doyarım.²²] Ya'nî ta'dile işâret ederler. Zîrâ iki gün mütevâliyen aç ve iki gün mütetâbien tok olmak i'tidâlden hâriçtir.

Pes hâl-i insân ruhsat ve azîmet meyânında dâirdir ki iftârı ruhsat ve siyâmı azîmettir. Ve sâim için iki îd ve ferâh vardır ki biri iftâr vaktinde ve biri dahi likâ-ı ilâhî hâlindedir. Zîrâ netîce-i savm, rü'yettir. Nitekim / mürûr etti. Pes savm-i dehr ba'zı emzice ve eşhâsa göre ayn-ı azîmettir. Ve azîmet, fevku'r-ruhsadır. Ya'nî takvâ fetvânın fevkindedir. Ve ondan râcihtir. Gerçi ruhsat ve fetvâ dahi şer'attir. İşte buradan tarîkatın ma'nâsı mefhûm oldu. Ya'nî tarîkat odur ki, şer' içinden âmme-i ahkâm ile âmil olduğu gibi, hâsse-i hasâil ile dahi âmildir ki avâm-ı nâs su'ûbetinden ötürü onunla amel etmez. Ve Hak güç buyurmamıştır der. Feemmâ demez ki, mendûb ve müstahsendir. Ve belki kendi umûr-ı mu'tâde-i âdiyye ve örfiyyesini tercih ve istisvâb eder. Ve hatâ olan nesnelere emr-i heyyin add eyler. İşte bu

²² Tirmîzî, Zühed, 35.

makûleler savma muhtâçlardır. Tâ ki me'lûf oldukları müştehiyâtta fitâm hasıl olup, umûr-i rûhâniyye ile insân-ı kâmil sûretine gireler.

Hey ebleh hiç idrâkın yok mu ki teemmül edesin ve muttali' olasın ki; bu ümmet-i merhûme içinde müşârün ileyh bi'l-benân olanlar ne sebeble derecât-ı âliyyeye ermişler. Ve kemâlâtla mevsûf olup, şöhret-i tâm bulmuşlar. /22/ Ve mak'ad-ı sıdka girmişlerdir. Onların eyyâmında hezâr ekl,şürb ve hûb ve gaflet ehli gelmişlerdir ki, birinin nâmı sahîfe-i âlemde bâkî kalmamış ve kaldığı sûrete dahi bed-nâmlık ile kalmıştır. Feemmâ ihyâ-i leyâlî edip vuzû'-i ışâ ile salât-ı fecr edâ edenler savm-ı dehre mu'tâd olanlar ve halvethânedede münzevî olup terk-i ihtilât ve terk-i iş u işret eyleyenler ve bunların emsâli azâim ile amelde rüsûh bulanlar ile'l-ebed yâd olunurlar. Ve halden haberdâr olanlar onlar gibi azîmet ehli olmadıklarına tahassür eylerler. Hele bâri onlar kadar halleri yoksa da yine inkâr etmezler. Feemmâ senin sû-i hâline bak ki; ehl-i hâli ehl-i kâl kadar mu'teber tutmazsın. Ve şânlarını bî-vech tenzîl edersin ve muhabbetlerini kendine sermaye-i ticâret-i âhiret edecekken; buğz ve adâvetleriyle haserât-i azîmeye düşersin. Ve âhir nâr-ı hırmân ve âteş-i bu'd ve katî'ada yanıp pişersin.

Sîret-i insân gerek tâ sûret-i / Rahmân ola.

Her kimin kim sûreti yok ma'nide hayvan ola

Şol ki kaldı hâr-zâr cism içinde çün zeğen

Bülbül-i cân nice pür bû-yi gül-i handân ola

Halvete gir tâ derûnundan çıkıp hubb-i sivâ

Âkıbet aşk-ı Cenâb-ı İzzete şâyân ola.

Tuta gör savm-ı sivâyı tâ ki îde eresin.

Kim tecellî-i ilâhîden dilin şâdân ola.

Bir ziyafethâne-i feyz-i Hudâ'dır bu gönül.

Nik-baht ol kim bugün ehl-i dile mihmân ola.

Hakkıyâ kul olmağa her kim tenezzül eyleye

Yûsuf-i Mısırî gibi bir gün ola sultân ola.

ŞART-I SÂDİS: Devâm-ı sükûttur. Ma‘lûm ola ki, mahall-i sükûtta sükût etmek sıfat-ı ricâl ve mevdi-i nutukta, nutketmek eşref-i hisâldir. Ve aks etmek rezâildendir. Feemmâ ashâb-ı mücâhedenin sükût ihtiyâr ettikleri budur ki, kelâmda hazz-ı nefis vardır. Onun için pîrân-ı tarîkat şehvet-i kelâmdan hazer ile tavsiye ederler. Onun için yanşaklar ve dilin çiğneyip tekellûf ile tekellüm edenler, şerde mezmûm /23/ oldular. Samt-ı câhiliyyet menhî olduğu gibi. Nitekim hadîste gelir. لاينم بعداحتلام ولا صمات يوم الي الليل [İhtilâmdan sonra yatılmaz ve bir gün geceye kadar susulmaz.²³] Ya‘nî ehl-i câhiliyyetin nüsükünden idi ki, bir gün bir gece insimâtla i‘tikâf ederler. Ve bu ma‘nâyı kurbet addeylerlerdi. Sonra İslâm’da o makûle sumâtтан nehy olunup zikrle ve hadîs-i hayrla me‘mûr oldular.

Pes şol kimsede ki, şehvet-i kelâm yoktur. Ve ol âfetten aff ve masûndur, söylese efdaldır. Ve şol kimse ki mekr-i nefis ve şehvet-i tab‘dan me‘mûnü’l-gâile olmaya söyleyeceği hayır ise dahi imsâk eyleye ve imsâke-i zımân etmekle zâhirin kemâli butûne intikâl eyleyip muhâdese-i ilâhiyye ve müsâmere-i rahmâniyyeye bâ‘is olur. Ve demişlerdir ki hikmet on cüzdür ki; dokuzu samtta ve biri uzlet-i nâstadır. Pes ehl-i uzlet ve halvet olup, samt eden kimse cemî‘-i eczâ-i hikemiyyeyi ihrâz etmiş olur. Ve hakîm demeye liyâkat bulur.

Ve mahkîdir ki Yûnus (as) batn-i hûtudan hurûc ettikte / tavîlü’s-samt idi. Niçin tekellüm etmezsin diye suâl ettiklerinde: “Benim batn-ı hûta dühûlüme sebep kelâm oldu.” dedi. Ve sükûtun ta‘rîfinde demişlerdir ki: ترك الكلام مع القدرة عليه [Konuşmaya gücü yettiği halde konuşmamaktır.] Pes ahres hakkında sükût etti denilmez. Zîrâ kelâma kudreti yoktur. Ve Hz. Zekeriyâ (as) hakkında gelir: قَالَ آيَتِكَ [Allah] buyurdu: “Alâmetin, insânlarla üç gün işâretleşme dışında konuşmamandır.”] (Âl-i İmrân 3/41) Ya‘nî üç gün zikirten gayri kelâma kâdir olmazsın demektir. Pes Zekeriyâ bu hâlden evvel kelâma kâdir idi. Velâkin bu müddette in‘ikâd-ı matlûbî olan ma‘nâya alâmet olmaktan ötürü oldu. Tâ ki kalb ve lisân şükr-i ni‘mette istiğrâk bula. Zîrâ tarafeynden zamân-ı ukmde veled olmak havârık-ı garîbeden ve mûcib-i mezîd-i şükürdür.

Ve enbiyâ (as) ma‘sûm olmakla, in‘ikâd-ı mezkûr âyât-ı ismetten oldu. Ve beşeriyet murâât ve muhâfazaya muhtâç olmaktan geldi. Ve bir dahi cezâ-yı vifâk kabîlindedir. Zîrâ duâ lisân-ı kâle vâki‘ oldu. Nitekim Kur’ân’da gelir. إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً

²³ Aclûnî, Keşfü’l Hafâ, II, s. 517.

خَفِيًّا [Hani o, Rabbine gizli bir sesle yalvarmıştır.] (Meryem 19/3) Ya'nî duâsını ihfâ ile cehretmedi. /24/ Zîrâ duâ münâcât kabîlindedir. Hak ile münâcât ise cehr götürmez. Zikir gibi değildir. Nitekim gelir: ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً [Rabbimize boyun bükerek ve gizlice duâ edin.] (A'râf 7/55) Ve zikirde cehretmek nefse râci'dir. Yoksa Hakk'a değil. Nitekim gayri âsârımızda mübeyyendir.

Elhâsıl Zekerîyyâ'nın duâsı lisân-ı zâhirle vâki' olmakla, şükürü dahi lisân-ı zâhire tefvîz olunup; ma'nâ-yı in'ikâd bu emri te'kîd kabîlinden oldu. Tâ ki şükürde istiğrâk-ı tam buluna ve münâfi olan nesne ki, kelâm-ı nâstır, araya tahallül etmeye. Ve remz ve işâret etmek bilfiil tekellüm gibi değildir, ondan ötürü def-'i zarûret edecek kadar remzle iktifâ olundu. Ve Şeyhim Seyyid Fazlî-i İlâhî (ks) Hazretleri'nin sinn-i visâlleri erba'îne dühûlde tekâmîl-i neş'e vâki' olmakla, ol esnâda halvet ve erba'îne girmişlerdir. Kırk gün asla tekellüm vâki' olmayıp vârid olan hülefâ ve ahbâba kelâm-ı gevherbâr tahrîr edip, pencereden taşra sunarlar ve söylemezlerdi. Ve ol esnâda kırk / sinnine dâhil oldukları sabahın işrâkında İstanbul'da At Pazarında Kul Cami'inde fukarâ ile tevhidde iken, الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ [Bu gün sizin için dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim.] (Mâide 5/3) âyet-i şerîfesi vârid olup, sinn-i belvâya²⁴ bulûğdan sonra kırk sene fenâ ve yirmi üç yıl bekâdan sonra makbûz olup; zâhiren ve bâtinen sinn ve sîret-i nebeviyye üzerine gelip gittiler. Ve ulemâdan yüz elli adet halîfe alıkoydular. Ve ilm-i şerîfi kemâ yenbağî neşredip, tasnîfat ve tahrîrâtan âsâr-ı celîle terk ettiler. Nitekim bâlâda bir mikdârına işâret olundu ve müceddid-i re'si mie-i sâniye oldukları inde uli'l-elbâb hafî değildir. Husûsa ki umûr-i devlete ihtilâl-i tâm gelmiş idi. Onların yüzünden nizâm-ı tâm bulup bin yüz iki senesinde Kıbrıs'ta Magosa Kal'asında vedâ-i âlem-i fânî kılmışlardır²⁵. Ol vakt-ı mu'ayyende intikâl ettikleri *Tamâmül-Feyz* nâm kitâbımızdadır. رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ رَحْمَةٌ خَاصَّةٌ لَا يَقَعُ بِمَقَامِهِ وَسَلَامُ اللَّهِ عَلَيْهِ سَلَامًا مُنْبَأَعًا [Allah'ın hâs ve (onun) makâmına layık rahmeti onun üzerine olsun; ve Allah'ın mahlûkâtından âlimler arasındaki makâmının yüksekliğinden haber veren Allah'ın selâmı üzerine olsun.]

²⁴ H. H. , E. E. ve M. E. 'de "nebevîye"

²⁵ H. H. , E. E. ve M. E. 'de "Ve zamân-ı mevtlerini yirmi sene mukaddem işâret kılmışlardı"

Suâl olunursa ki insân-ı kâmilin hâli sükût mudur; nutk mudur? Cevâb budur ki insân-ı kâmil, mazhar-ı Hak'tır. Hak ise mütekellim-i ebedîdir ki; O'nda asla hares ve sükût yoktur. Ve insân-ı kâmilin rütbesi hakâik-i arz üzerindedir ki sükûn ve sükûttür. Feemmâ zâhirde sükûttan bâtında dahi sükût lâzım gelmez. Belki onun devr-i kalbi, devr-i kamer gibi serî'dir. Pes Hakk ile olduğu cihetten, ol dahi mütekellim-i ebedîdir. Gerçi herbâr nâtık değildir. Zîrâ nutk kelâmdan ehaştır. Gûyâ lisânla olan kelâmdan müsta'meldir. Hak Teâlâ ise mütekellimdir, nâtık değildir. Ve tekellümden murâd şuûn-i muhtelif sūdûrudur ki, "Kün" emriyle devreder. فافهم الله وانتفع برحمك الله [Anla ve faydalan, Allah sana rahmet etsin.]

Bugün insân-ı kâmil bak kitâbullâh-ı nâtıktır.

Ne söylerse kamu güftârı esrâr u hakâyıktır.

Bu bir tûtî dūrür, kim onu Haktır söyleten dâim.

Onun için bülbülân-ı gülşen dehr üzre fâiktir. /

N'ola ger arş-ı Rahmân üzre olsa müstevî dâim.

Serîr-i nâz ve izzette oturmak ona lâyıktır.

O denli râzdâr-ı perde-i gaybü'l-ma'ânîdir.

Kamu tedbîri takdîr-i ilâhîye muvâfıktır.

Bu sırrı Hakkıyâ bilmez, meğer kim ola sâhib-i sır.

Ki bu sırr-ı ilâhî ağmez-i ilm-i dekâiktir.

ŞART-I SÂBÎ': Devâm-ı zikirdir. Suâl olunursa ki devâm-ı sükûtle, devâm-ı zikir nice müctemi' olur. Cevâb budur ki, sükût halka ve zikir Hakk'a göredir. Pes kelâm-ı dünyâ ve halkla muhâdeseyi terk etmekten zikri dahi terk etmek lâzım gelmez. Zîrâ zikir kelâm-ı nâstan değildir. Ve zikir mübtedîye göre mukâbil-i nisyândır. Ve müntehîye göre istimrâra mahmûldür. Tevbe gibi ki, mücrimin tevbesi ma'siyetten tâata rücu'dur. Ve münîbin tevbesi halktan Hakk'a ve bilâ fasl rücû'-i dâim ve huzûr-i kâimdir. Ve devâm-ı zikir odur ki, onda asla tahallül-i fütûr ve kesel olmaya. Ve zikr-i lisânî olmadığı yerde, zikr-i kalbiye meşgûl ola. Eğer bu devâm bulunmazsa feth-i melekût-i kalb dahi /26/ bulunmaz. Ve bu ortada aşk ve muhabbet

zikr-i dâime muîndir. Nitekim: من احبّ شيئاً اكثر ذكره [Kim bir şeyi severse, onu çokça anar.²⁶] Ona nişândır.

Pes Ma‘şûk-i Hakîkî’nin dilde aşk ve muhabbeti cây-gîr ve râsih olunca, lisân dahi onun ismini yâd etmekten hâlî olmaz. Ve ism-i mecazî-i lafzîyi zikrederek medlûle ve medlûlden ism-i hakîkiyye ve ondan müsemmâya intikâl edip, zikirden maksûd hâsıl olur. Ve müsemmâya vüsûlde olan hâle, zikir demezler. Belki orada zikir hatâdır. Zîrâ ol makamda zikir mezkûrun ve isim müsemmânın aynıdır. Pes bir mevzûda ki izâfet-i isim ve nisbet-i zikir sâkıttır, aynda isneyniyyet olmaz. Belki ilimde olur ki, âlim ve ma‘lûm ve ilm ve zâkir ve mezkûr ve zikir dersin. Feemmâ aynda demezsin. Zîrâ bir nesne kendi kendini zikretmek olmaz. Ve şol kâmil ki, mertebe-i fenâdan sonra bekâya reddolunup, zikreyleye ona ekmele²⁷ derler ki, zikri bir mertebeden bir mertebeye göredir. Ve Hak onun lisânında zâkirdir. Ve alâmeti lisânın muhterik olduğudur. Fefhem cidden.

İşte / bundan zikrin mecaz ve hakîkati mefhûm oldu. Zîrâ zikr-i mecazî lafzla ve nefisle olan zikirdir. Ve zikr-i hakîkî ma‘nâ ile ve Hak’la olan zikirdir. Ve bu mertebeye vüsûle dek, ekser-i evkâtta zikr-i cehrî lâzımdır ki nefsin hicâb-ı kesîf ve latîfi onunla zâil olur. Ve hicâb galîz olıcak, ihfâ ile olan zikrin, nefse te‘sîri olmaz. Belki darb ve teşdîde muhtâttır. Ve Hak esamm ve gâib değil iken , darb ve cehr etmek nefsi esamm ve gâibe göre olur. Zîrâ ehl-i nisyândır ki tezkîr ve ehl-i samemdir ki ref’i savt olunur. Çünkü bu perdelerden güzâr ede, iş gayri yüzden olur. Nitekim remz olundu ve zikr-i cehrîyi inkâr etmek hakâikten bî-haber olmaktan nâşîdir. Zîrâ mertebe-i cehrde ki âlem-i mülktür, cehr ve mertebe-i ihfâda ki âlem-i melekûttur, ihfâ lâzımdır. Ve bunun mâverâsı lâ-cehr ve lâ-ihfâdır. Nitekim tafsîli gayri âsârımızdadır.

Ve sâlike lâzımdır ki, neharda kelime-i tevhîde ve leylde esmâ-i müfredede meşgûl ola. /27/ Kelime-i tevhîdden murâd *Lâilâheillallâh*tır ki efdalü’l ezkârdır. Zîrâ nefyi ile âlem-i lâ-taayyünî ki gaybdır; ve isbâtı ile âlem-i taayyünî ki, şehâdeti müştemildir. Ve esmâ-i müfrededen murâd *Allah Allah, Hû Hû, Hak Hak* ve emsâlidir. Münâsebet budur ki nehâr âlem-i sıfâta nâzır olmakla terkîbe akrebdir. Nazm-ı *Lâilâheillâllah* gibi. Ve leyl âlem-i zâta dâir olmakla, bisâta akrebdir. Lafz-ı

²⁶ Aclûnî, Keşfü’l Hafâ, II, s. 307

²⁷ H. A. ’de “ekmel”.

Allah Allah Hû Hû gibi. Pes evvelkisi sevb-i helâl, ya'nî gayr-i muhrim gibidir ki,²⁸ gayr-i mahîl ve mürekkebtir. Zîrâ burada nesce i'tibâr olunmaz. Yalnız lafz-ı Zeyd'in terkîbine i'tibâr olunmadığı gibi. Zîrâ lafzın cüz'ü, ma'nânın cüz'üne delâlet eylemez ki, ona müfred muntakî derler ve bir müfred dahi vardır ki, ona nokta ve müfred ve basît-i hakîkî derler. Ve nokta elifin nihâyetidir. Zât-ı âlem esmâ ve sıfâtın gâyeti olduğu gibi.

Ve gecelerde esmâ-i müfredeye meşğûl olmak, şeyhin işâretine mevkûftur. Zîrâ sâlikin muktezâ-yı hâli ne ise vaktine göre ta'yîn olunan isim odur. Pes sâlik kendi indinden / her türlü ismi ihsâ edemez. Ve ihsâ etse dahi iksâr etmez. Belki ba'zı te'sirât-ı hâilesi zuhûr edip, uhdesinden gelemes. Ve teferruk haline sebep olur. Ve bu ma'nâ gıdâ gibidir. Ya'nî ehl-i halvete isim şeyhin yüzünden ta'yîn olunduğu gibi ahvâl-i gıdâ dahi ona raci'dir. Ya'nî taklilde ve nev'ini ta'yinde. Zîrâ her vakitte her türlü gıdâ ekl olunmaz. Zîrâ sâlik marîz gibidir ve marîzin hâlini tabîb bilir. Veya tıfl-ı radî' gibidir ki, ona sâlih olan şîr veya ona karîb emr muvâfıktır. Ve illâ helâke müeddî olur.

Ve bu makâm dandır ki sâlik ile meczûbun farkı vardır. Ya'nî bir kimse hâl-i sülûkünde meczûb olmasa, onun ibtidâ ismi kelime-i tevhîddir. Ve illâ celâledir. Zîrâ meczûbun nefy ve isbâta zarûreti yoktur. Velâkin tekmîl-i merâtibeden, yine sülûke muhtaçtır. Bu ma'nâdan evvelkiye sâlik-i meczûb derler ki, cezbese müteahhirdir. Ve sâniye meczûb-i sâlik derler ki, cezbese mütekaddimdir. Ve makbûl olan sâlik-i meczûbdur ki âdet-i ilâhiyye üzerine cârî olmuştur. /28/ Zîrâ ilmi, hem kesbî ve hem irsîdir. Meczûb-i sâlikin ise, ilmi yalnız irsîdir. Ve irs ve hibe bilâ-taab olmakla kadri bilinmez. Feemmâ kedd-i yemîn ve arak-ı cebîn ile olıcak, mu'teber ve mazbût olur. Nitekim Kur'ân'da gelir. *لَأَكْلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ* [Hem üstlerinde hem de ayaklarının altında olanlardan yerlerdi.] (Mâide 5/66) Ya'nî fevkten ekl-i ilm-i vehbî ve tahtten ekl-i ilm-i kesbîdir. Ve bunun kıyâmette sûreti vardır. Zîrâ Allah Teâlâ arzı tebdîl ettikte hazîretül'l kuds'te olan arz-ı meydândır, Mekke-i Beyzâ olsa gerek kursa-i medevvere gibi. Ya'nî hubz, nakî ve beyaz olup ehl-i cennet henüz cennete dâhil olmadan; taht-i ercülde ol hubz-i simitten tenâvül edip, ba'dehu cennette ve fevklerinde olan şecere-i sidrenin fûrû'undan dahi tenâvül etseler gerektir. Ve şecere-i mezkûrenin fûrû'u ehl-i cennete naîm olduğu gibi, usûlü dahi ehl-i nâra zakkûm

²⁸ H. H. , E. E.ve M. E.'de "mahîl ve mülteim ve ikincisi ihrâm-ı mahrem gibidir ki, "

olsa gerektir. İşte insân da böyledir ki cennet ve cehennem berzahıdır, a'râf gibi. Ve gâyet-i emr budur ki, asl-ı nihâd olan tabîat mertebesi nâra / tarholunup, insân-ı kâmil yalnız rûhâniyetiyle dâhil-i cennet olsa gerektir. Ve ol bakiyye-i metrûhaya, kadem-i cebbâr derler. Nitekim ba'zı ehâdîste vârid olmuştur. Gerçi ulemâ-i rûsûm ona gayri ma'nâlar verirler. Feemmâ murâd bizim zikrettiğimizdir ve zikrin mebâhisine nihâyet yok. Ve taksimâtı ihsâdan çoktur ki zevkiyyâta müteallik olanların niceleri bizim eserlerimizde ve niceleri dahi kütüb-i kavmdedir.

Ve her kim ehl-i zikir olmadıysa dünyâdan vahşetle gitti. Veyâhut ehl-i zikre ittisâl bulmadıysa hasârette işi bitti. Zîrâ ehl-i zikir rûh-i âlemdir. Ya'nî cesedin bekâsı rûhun taalukuna menût olduğu gibi, âlemin bekâsı dahi ehl-i zikrin bekâsına merbûttur. Nitekim hadîste gelir: لا تقوم الساعة حتى لا يقال في الأرض الله الله [Yeryüzünde Allah Allah denildiği müddetçe kıyâmet kopmaz.²⁹] Ya'nî celâlenin tekrârı zikr-i muttasıla delâlet eder. Nitekim ulemâ-i hakâik zâhib olmuşlardır. Gerçi ulemâ-i rûsûm gayri ma'niye haml eylediler. Ve ehl-i zikre ittisâl etmek /29/ evvelâ i'tikâd-ı pâk ve sâniyen mübâyaa ilemdir. Nitekim yukarıda dahi remzolundu. Ve mübâyaanın dahi gâyeti zikr-i muttasıl yüzünden insân-ı kâmil olup, medâr-ı âlem ve gıdâ-i kâinât olmaktır. Zîrâ cümle-i avâlim feyzi insân-ı kâmilden ahzeder. Şol cihetten ki; insân-ı kâmil halîfe-i Hak'tır. Bu cihetten kamer şemsten istifâde edip sâir nücûma envâr bahş olduğu gibi; insân-ı kâmil dahi Hak'tan istifâza edip, sâirler dahi ondan müstefiz olurlar. Ve buradandır ki her maddede gâliben vâsıta lâzımdır. فافهم جداً وتمسك [İyice anla ve vâsitanın eteğine sıkıca tutun.]

Sohbet-i hâs eyle bir ehl-i dil-âgâhla.

Ülfet et şâm u seher iksâr-ı zikrullâhla.

Zikr-i Hak'tır, bu ceset içre gıdâ-ı rûh olan.

Zevk-yâb ol cânla zikrederek efvâhla.

Zikr u fikrin tekye-i dilde Hak olsun muttasıl.

Âşinâlık edesin tâ ey gedâ ol şâhla.

Ârif-i billâha sor zikrin tarîkın ey dede.

Âkıbet gümrâh olursun uyma şeyh-i câhile. /

²⁹ Müslim, İmân, 234; Fiten, 35.

İzzet u rif‘at yeter ehl-i dile zikr-i Hudâ.

Kârı ne derviş olanın mansıb ile câhla.

Zikr-i Hak’tır, Hakkıyâ halkın bekâsına sebeb.

Yoksa ererdi fenâya nefh-i nâ-âgâhla.

ŞART-I SÂMİN: Nefy-i havâtırdır. Gerek hayr ve gerek şer. Zîrâ kalpte havâtır-ı mahmûde bulunduğu sûrette dahi vâridât-ı ilâhiyyeye müzâhame eder. Pes kalbe feyz-i hâss-ı ilâhî isteyen gerektir ki; kalbi ağıyârla âşinâ etmeye. Ve efkâr yoluna gitmeye. Gerek ol efkâr ve havâtır hayr ve mergüb fih olsun ve gerek şer ve mergüb anh olsun. Zîrâ hayr muzâhame ettiği sûrette, şer bi-tarîkı’l-evlâdır. Zîrâ iki zıt bir yerde müctemi‘ olmaz. Ve zıt olmadığı sûrette dahi a‘lâ var iken mahall-i feyzi ednâ ile işğâl etmek münâsib değildir ki, ulüvv-i himmeti münâfidir. Ve havâtıra mütaallik olan ba‘zı *Tahkîkât-ı Müteferrikât* nâm kitâbımızdadır. Ve kesret-i havâtır ve hücûm-ı hevâcis bi-hasebil-gâlib, ağdiye-i rediyyeden veya müşebbehâtan veya muharremâtan veya taallukâtan gelir. Pes lokmâ-yı helâl, tayyip ve mu‘tedil ve zikrullâh kesîr ve muttasıl olıcak, havâtır /30/ mütekallile olup, giderek bi’l-külliyeye zâil ve aslından münkali‘ ve müzmahil olur. Ve yerine vâridât-ı ilâhiyye ve tecelliyât-ı rahmâniyye zuhûr etmeğe başlar. Ve hâne-i dil sohbet-i ağıyârdan kurtulur. Ve taalluk-ı mâsivâdan necât bulur. Ve sâhibi Hak’la Hak olur. Fefhem cidden.

Ve bir vakitte ki Şeyhim Seyyid Fazlî-i İlâhi (ks) ulemâdan bir kimseyi halvet-nişîn etmiş idi. Bir kaç gün havâtır-ı fâsideden halâs olamayıp, hâli müşevveş olıcak, aslından suâl olundu, meğser ol kimsenin³⁰ nukûd-i râice ve siyâb-ı fâhiresi varmış. Ol taalluk ucundan kalbini cem‘ edemedi. Ve şeyh buyurdu ki: “Ol eşyânın cümlesini bey‘ ve semenini tefrîk edeler.” Fil-hakîka ol kimse ondan sonra birkaç güne dek, mükâşefeye kadem bastı. Zîrâ alâka berzaktır. Bu cihettendir ki, Yûşâ bin Nûn (as) gazâ etmek murâd ettikte, teehhül sadedinde olanları ve binâ-ı büyü edip, sukûfunu henüz ref‘ etmeyenleri ve koyun ve deve alıp vilâdetine muntazır olanları istishâb etmedi. Zîrâ halleri / sûret-i ikbâlde idbâr idi ki; maiyyet etseler dahi geriye çekinceleri vardı. Teveccüh ise küllî gerektir. Tâ ki mübâşeret olunan kâr, sühûletle husûle gele. Ve bu makâmdandır ki, Cenâb-ı Nübüvvet (sav) geriye nazar etmek

³⁰ H. H. , E. E.ve M. E.’de “vâfir”

murâd etseler bütün dönerlerdi. Yoksa boyunların çevirip iltifât etmezlerdi. Nitekim âdet-i nâs öyle etmektir, feemmâ hakâike muhâliftir. Ve bu cihettendir ki, leyle-i mi'râcta yemîn ve yesâra iltifat olunmadı. Zîrâ Hak' a teveccühü münâfidir.

Ve mahkîdir ki İmâm Razî, Şeyh Necm Dâye'nin halvetine girdikte, tâlibler dersten kaldılar, diye havâtır-ı fâside sebebiyle uhde-i halvetten gelemeyip, dışarı çıktı ve menâfi-'i halvet ve fevâid-i sohbetten mahrûm oldu. Ve onun tefsîrinde gerçi tevhîd ve maârifet mütaallık çok nesne tahrîr olunmuştur. Velâkin taklîddir. Alâmeti budur ki, ba'zı es' ile îrâd eyleyip bilâ cevâb alı koymuştur. Ve sonra gelenler bir bir cevâb vermişlerdir. /31/ Eğer kendinin makâm-ı hakîkatten zevk-ı sahîhi olaydı, ol suâllere cevâb vermeye kâdir olurdu. Nitekim Mevlâna Fenârî *Tefsîr-i Fâtîha*'da cevâb vermiştir. Ve bu ol kabîlden değildir ki, imtihân için suâl oluna. Nitekim Hakîm Tirmizî (ks) yüzelliden ziyâde suâl yazıp alıkoydu. Tâ ki Şeyhü meşâyihî'd-dünyâ Muhyiddin el-Arabî (ks) âlem-i şühûdiye teşrîf ettikte, *Kitâb-ı Fütûhat-ı Mekkiyye*'de ol suâllere cevap yazdı. Zîrâ Hakîm'in murâdı; müddeî olanları imtihân idi. Tâ ki cevâb vermeyenler da'vâ-yı hakîkat etmeyeler. Nitekim Şeyh-i Sâni Sadreddin el-Konevî (ks) *Kitâbü Mefâtîhi'l-Gayb*'ta zâıkların alâmetlerin gösterdi. Tâ ki ol alâmât bulunmayan kimseler bizim de hakâikten mezâkımız vardır, deyu da'vâ etmeyeler. Zîrâ da'vâya şahid lazımdır ki, burada zikr olunan alâmâttır. Ya'nî ol alâmât zevk-i hakîkatin nişânlarıdır. Pes mefkûde olıcak, da'vâ dahi bâtıl olur.

Ve şerâit-i / Cüneydiyyenin sekiz olduğuna bâlâda ba'zı remz mürûr etmiştir. Hâsılı ebvâb-ı cennet sekizdir. Ve cennet-i âcile, kalb-i insân-ı kâmil ve naîm-i feyz-i ilâhîdir. Ve bâb-ı kalbten dühûl etmek, herkese müyesser olmaz. Ya'nî ortada tab' ve nefis var iken, kalbe dühûl etmek mümkün değildir. Nitekim sıráttan mürûr etmedikçe, bâb-ı cinâna erilmez. Ve tab' ve nefis berzahlarından ubûr etmek, zikr olunan şerâit muhâfaza ile hâsıl olur. Gûyâ sekiz şart sekiz cennetin miftâhıdır. Bu cihettendir ki sırátı ubûrda meşakkat-i azîme vardır. Zîrâ oradan sühûletle ubûr etmeğe, dünyâda akabâtı ubûr etmeğe mevkûftur. Nitekim Kur'ân'da gelir:

حَاسِبُواْ نَفْسِكُمْ قَبْلَ أَنْ حَاسِبُوا [Fakat o sarp yokuşa atılmadı.] (Beled 90/11) Gel imdi: *حَاسِبُواْ نَفْسِكُمْ قَبْلَ أَنْ حَاسِبُوا* [Hesaba çekilmezden evvel nefislerinizi hesaba çekin.³¹] vefkince nefsimizin muhâsebesin görelim. Ve akabât-ı sırátı geçelim. Ve kevser-i feyzi içelim. Ve dâr-ı gurbetten, vatan-ı asla göçelim. Zîrâ kula vâcip olan efendisi yanında bulunmaktır.

³¹ Tirmizî, Kıyâmet, 25.

Ve efendi gerçi kulu ile bilebilir. Feemmâ kul efendiden gâib ve huceb-i kesret ile /32/ muhtecibtir.

Geliniz keşf-i hicâb eyleyelim.

Seyr-i dîdâr-ı cenâb eyleyelim.

Girelim cennet-i visâle ebed,

Nice bir nefse azâb eyleyelim.

Erelim bârikeyi Sultâna,

Zevk-i envâ-ı hitâb eyleyelim.

Yakalım âteş-i aşk içre dili,

Varlığı cümle harâb eyleyelim

Şol kadar olalım harâ- âbâd.

Yıkalım her yanı bâb eyleyelim

Dîdelerden şarâb akıp hûnîn.

Ciğeri ayn-ı kebâb eyleyelim.

Bizi bizden suâl eden Hakkı,

Ona hakkıyla cevâb eyleyelim.

Ba‘dezâ bu mesleğin berâzihi çok ve mehâliki hadden artıktır. Velâkin demin zikre teşebbüs edip hulûsla meşgul olan kimse, mehâviften emîn ve kat-‘ı mesâfât edip, ser-menzile karîb ve ashâb-ı vatana karîn olur. Hattâ demişlerdir ki; tertîb üzerine sülûk edenin hâli gayrilerden düşvârdır. Onun için kat-‘i mefâviz ve bevâdî etmiş bir delil-âgâha muhtaçtır. Zîrâ evâil-i halde ki, dîdelerden huceb-i zâhire-i hissiye meselâ cüdrân ve hiytân ve emsâli gibi, zâil oldukta herkese kendi hânesinde ve makâmında hayr ve şerden ne hâl / üzerine ise görünmeye başlar. Pes bu makûle nesnelere münkeşif oldukta mükâşefe lâzımdır ki iğmâz-ı ayn eyleye ve “Settâr” ismine bakıp uyûb-ı nâsı setrile mukayyed ola. Ve kimsenin râzını ifşâ etmeye, sû-i hâlini söyleyip rûsvây eylemeye. Nitekim küşûf-i süfliyyede kalanların halleri budur ki, ba‘zı mugayyebâtta haber verirler. Ve halk arasında şöret taleb ederler. Ve bunlar mekr ehlidir. Bu cihetten gerektir ki, hemen zikre meşgul olup, gayriyi selb eyleye. Ve münkeşif olan umûr-ı cüz’iyyeye iltifât kılmaya. Belki Hak Teâlâ’dan o

makûle keşiflerin zevâlin taleb eyleye. Zîrâ bî-fâide nesnedir. Ve sâlikin hâli onunla müşevveş olur. Ve bir vakitte Hz. İbrâhim'e (as) erbâb-ı fıskın ahvâli münkeşife oldukta helâkları için duâ edicek, hitâb-ı Bârî vârid oldu ki: “Yâ İbrâhim bu kadar zamandır ki ben onların bu makûle hâllerine muttaliim ve muâhezede mu‘âcele etmem. Belki setredip hilm ile mu‘âmele kılarım. Pes sen dahi, /33/ ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallık ol.” deyücek, İbrâhim ba‘dezîn o makûle ahvâlle mukayyed olmayıp evvâh ve halîm oldu. Ve pîrân-ı tarîkatimizden Bursa’da âsûde olan Şeyh Muhammed Üftâde (ks) buyurmuştur ki: Evâil-i hâlimde cemî-i eşyâdan tesbîh işitirdim. Ve vakt-i zarûrette bevl edecek mahal bulamazdım. Ve bevlim müsebbih üzerine vâki‘ olur, deyu havfederdim. Tâ ki ol ma‘nâ benden gâib olup, müsterîh oldum.

Ve buradandır ki derler: Keşf-i kubûrdan sana fâide nedir? Zîrâ meyyit ya mûna‘amdır, veya mu‘azzebdir. Ve ehl-i naîm ise sana nedir fâidesi ve nef’i? Ve ehl-i azâb ve cahîm ise sana nedir zararı? Pes iyisi o makûle nesneden mahcûb olmaktır. Keşf-i melek ve keşf-i cin ve keşf-i zamîr dahi böyledir ki, bu makûleler küşûf-i süfliyyeden olmakla iltifâta sezâ değildir. Ve bunların biriyle mukayyed olan kimse, mâ-fevkinde olan derecâtan mahrûm olur. Zîrâ bana bu yeter dedikte bir dahi cebr olmaz. Ve kandım diyene bir dahi su verilmez. Maahâzâ bu mecliste / kanmak yoktur. Ve kandım diyenin isti‘dâdı nâkıstır. Zîrâ Allah Teâlâ Vâsi‘dir ve feyze nihâyet yoktur. Onun için Kur‘ân’da gelir: *وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا* [“Rabbim ilmimi arttır.”de] (Taha 20/114) Ya‘nî taleb-i mezîdin bir vakitle tecdîd olunmadığı delâlet eder ki ilme nihâyet yoktur. Ve dünyâda ve âhirette ziyâde olmaktadır. Ve ondan murâd ilm-i ilâhîdir. İlm-i ahkâm değildir. Ve hadîste gelir ki: *اطلبوا العلم من المهدالي اللحد* [Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.³²] Ya‘nî mevtin-i kalbde³³ oldukça talebden hâli olmayınız, sonraki ehl-i âhîret olursunuz. Matlûbunuz bilâ taleb gelir.

Ve demişlerdir ki, eğer iştigâl-i zikr ve eyyâm-ı halvette sana gaybden meşrûbât arz ederlerse; eğer su var ise suyu iç ve illâ leben ve asel iç ve şûrb-i hamrden hazer eyle. Ya‘nî eğer sana hamr arz olunursa, onu içme. Nitekim leyle-i mi‘râcta Cenâb-ı Nübüvvet’e arz oldundukta kabûl etmediler. Zîrâ sekre işârettir, belki sütü içtiler ki, fitrata dâirdir. Ve hamrın öcündendir ki, Mansûr’a sahv gelmeyip da‘vâya düştü. Ve âhir ber-dâr oldu. Ve eğer hamr içmek /34/ lâzım gelirse, eğer mâ-ı matarla mezc

³² Kaynaklarda bulamadım.

³³ H. H. , E. E.ve M. E.’de “ mevtin-i talebde”

ederlerse nûş eyle. Zîrâ mâ-ı matar, mâ-ı mukattar-ı sâfidir ki, feyz-i hâlistir. Pes onunla memzûc olan hamrın kûdûreti zâil olur. Ve eğer mâ-ı enhâr ve uyûnla memzûce olursa, zinhâr onu içme. Zîrâ bu makûle madde-i kûdûret vardır ki, tab-ı arzla muhtelit ve mukayyettir. Ve bu fakîre evâil-i hâlimde bir ibrik su ve bir ibrik şerbet-i asel arz olundukta şerbet-i aseli nûş eyle deyu işâret olundukta, alıp şerbet-i aseli nûş eyledim. والحمد لله علي فيضه وتوفيقه وهداية خاصّ طريقه [Allah Teâlâ ‘ya feyzi, tevfiği, has (özel) yoluna iletmesi dolayısıyla hamd olsun]

Ve eğer sana ahcâr ve maâdin mertebesi münkeşif olup her birinin menâfi‘ ve mazârı ta‘rîf olunursa zinhâr hiçbirinin taaşşuk-ı bendinde kalma. Ve hemen zikre meşgul ol. Zîrâ bidâyet ehline bu makûle kaydların zararı vardır. Ve nihâyetinde kayd kalmaz. Ve keşfin zararı dahi olmaz. Nitekim Hz. Süleymân (as), her sabah ki Mescid-i Aksâ’da mihrâba gelirdi. Mihrâb içinde bir ot bitmiş bulurdu. Ve ol ot Hz. Süleymân’a / kendinin ismini ve menfa‘atını ve mazarratı ne idüğün söylerdi. Tâ ki bir sabah yine âdeti üzerine mihrâba geldikte, gördü ki bir ot bitmiştir. Suâl edip senin ismin nedir, deyûcek ol dahi, “Harrûb” dedi. Ya‘nî “ keçi boynuzu” dedikleri yemiş ağacı. Orada Süleymân harrûb lafzından ahz-ı ma‘nâ eyleyip mülküm harâb olmağa karîb olmuş deyip, oradan kıyâm eyledi. Ve kendiye mahsûs camdan bir savmaa emr edip, ibâdethâne binâ ettirdi. Tâ ki asâsı üzerine müstenid olduğu hâlde makhûz oldu. Nitekim kıssası Sûre-i Sebe’dedir.

*Olmasa bu cihângîr fânî,
Yine vermez yed-i Süleymân’ı.
Cümle berbâd olur bu mülk-i fenâ ,
Yıkılır tahtgâh-ı sultânı.*

*Verme kendin bu cism-i fânîye,
Çün alırlar bu bedenden cânı .
İbn-i vakt ol gel ey dedem dâim,
Gaflet ile geçirme sen ânı.*

*Dem-i kadem dediler ilm u amele,
Kanı bu ilm ve bu amel kânı.
Emrine imtisâl edip dâim,
Hakkı hoşnûd eyle Rahmânı. /35/*

İşte maâdinden sonra nebâtât ahvâli dahi münkeşif olup bir belâ-i azîm dahi olur. Hemen bir nesneye taaşşuk etmeyip, idmân-ı zikirle oradan güzâr ede gör. Ve keşf-i maâdinde harâret ve rutûbeti gâlib olan gıdâlardan tenâvül eyle. Ve keşf-i nebâtâtta harâret ve rutûbeti mu'tedil olan gıdâları ekleye. Zîrâ mertebe-i keşfine münâsib olan bunlardır. Ve keşf-i nebâtâtta sonra keşf-i hayvânâta intikâl edersin ki, her nevi hayvân sana kendin arz edip, selâm verir. Ve havâss ve menâfi' ve mezârrı nidüğün söyler. Ve orada her bir nev'in tesbîh ve tahmîdi ne idiğüne muttali' olursun. Ve eğer bu mürûr eylediğin avâlimin tesbîh ve tahmîdini kendi tesbîh ve tahmîd ve zikrin gibi bulursan, ya'nî onların cümlesi senin zikrin gibi zikrederlerse; senin keşfin sahîh değildir. Ya'nî hayâlîdir, hakîkî değildir. Zîrâ hakîkî olsa her birin başka zikir üzerine bulurdun. Pes ol gördüğün, senin zikrinin sûretleridir. Yoksa hakikat değildir.

İşte buradan keşf-i hayâlî ile keşf-i hakîkî / meyânında fark zâhir oldu. Ve sa'y eyle ki, bu âlem-i hayâl içinden çıkasın ve maddeden mücerred olan âlem-i maânî sana tecellî eyleye. Onun için vâridât-ı kalbiyye ve ba'de'l-intibâh olan ilkâat ve hitâbât-ı melekîyye ve ilâhiyye sâirlerden akvâdır. Zîrâ ona hayâl karışmaz ve ayn-ı cem'den gelir. Ve zikrolunan urûc-i tertîbiyyeye mi'râc-ı tahlîl derler. Nitekim ona remz edip Kur'ân'da gelir: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا [Allah size emanetleri ehline vermenizi emrediyor.] (Nisâ 4/58) Ya'nî sâlik her ne makûle tavra ki, dühûl ve urûc eder, mukaddemen hîn-i nüzûlde oradan ahz ettiği emâneti mahâlline teslim edip, tecerrüd eder. Ve ukdesini halleyler. Ve âlem-i zâta doğru mücerradâne gider. Zîrâ terkîb ve ta'kîdle âlem-i vahdete erilmaz. Belki ifrâd ve tahlîl ile erilir. Ve zerre ve nokta-i mevhûme mertebesine erince terrakkî eder. Sonra bi'l-küllîyye zâtı mahk olur, ef'âli mahk ve sıfatı tams olduğu gibi. Ve Hak'la Hak olmak dedikleri buradadır. Maksûd fânî gidip, bâkî kalmaktır. Yoksa hâşâ istihâle yoktur.

Ve ba'zı küberâ-i tarîkat ki buyurmuştur: فَوْقًا يَكُونُ الْعَبْدُ رَبًّا [Bazen kul Rab olur.] /36/ Burada keynûnet ile murâd istihâle değildir. Belki abdin ubûdiyeti cânibi fenâ bulup, Hakk'ın rubûbiyyeti mutahakkik olduğun beyândır. Zîrâ "kâne" Sibeveyh indinde tahakkuk içindir. Ve bu makûle ibârâtta istihrâc-ı maâniyye kâdir olmayanlar kâili ikfâra zâhib olurlar. وَلَيْسَ الْكَافِرُ إِلَّا ابْنُ آخِي فَاعْرِفْ [Bil ki, kâfir olan ancak (tefkir edenin)teyzesinin kızkardeşinin oğludur.] Çünkü sülûkun mertebe-i

hayvânâtı mükâşefeden güzâr eyleye, sırr-ı hayat sârîye münkeşif olur. Ya'nî cemî'-i eşyâya sırr-ı hayat ne vechile sârî olmuş? Ve her nesne nice hayat-ı hakîkiyye ve rûh-i zâtı bulmuştur? Bu ma'nâyı ise erbâb-ı zâhir inkâr ederler. Ve eşyânın tesbîh ve tahmîdini delâlet-i ma'nâsına hamleylerler. Ve cemâda cemâd ve zî-rûha hayy derler. Feemmâ bizim zikretiğimiz ma'nâ üzerine cemâd dahi fil-hakîka hayydır. Gerçi hayatı hafîdir ve hayatlarına delâil-i kesîre vardır. Şecereden إني أنا الله [Muhakkak ki, Ben Allah'ım] (Kasas 28/30) kelâmı ve hacerin tekellümü ve müezzinin âvâzı erdiği yere dek eşyânın yevm-i kıyâmette şehâdetleri gibi. Zîrâ zî-rûh olmayan tekellüm etmez ve şehâdet eylemez.

Hayf ulemâ-i rusûma ki; فُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ [De ki: “Herkes kendi temâyülüne göre hareket ediyor.”] (İsrâ' 17/84) / sırrından bî-haberlerdir. وعلي الله [Hakka ulaştıracak yolu, ancak Allah gösterir. Lâkin a'mâ yol gösterene ve delîle ihtiyaç duyar. Sıhhatli olanla, illetli olan da eşit olmaz]

Ve bu urûcta bir dolap dahi vardır ki onda suver-i istihâlât muâyene olunur. Ya'nî kesîf nice latîf ve latîf nice kesîf olur. Ve re's zeneb ve zeneb re's olur. Ve insân hayvân ve nebât insân sûretin bulur. Ve alâhâzâ ve bu istihâlât hakâika göre değildir. Belki suvere göredir. Sûretin istihâlesi ise, sîfata râcî'dir, zâta değil. Nitekim kavm-i Dâvûd kîrede ve kavm-i İsa hanâzîr sûretine tahavvül eylediler. Maahâzâ hakîkat-i insâniyyeleri bâkîdir. Ve Cibrîl (as) sûret-i a'râbîde temessülü dahi ona dâirdir ki, hakîkat-i melekiyyesini münâfî değildir. Ve insân-ı müterevhın dahi gayr-i sûrete duhûl etse; hakîkat-i insâniyyesine mâni' değildir. Hattâ iksirde bile nühâs hakîkat-i nühâsiyyeden çıkmaz, belki sabğ ile sûret ve keyfiyeti tahavvül eyler. Ve bu fakîre bir dolap dahi zâhir olmuştur ki, onunla cemî'-i eşyânın /37/ vech-i hâstan Hakk'a irtibâtı ma'lûm olur. Feemmâ zâhirde tasvîri mümkün değildir. Aceb sırr-ı acîbtir ki eşyâya sârî olmuştur. Gerçi ibsâr ve basâir avâmdan hafîdir. Zîrâ kenz-i mahfîdir ki, esmâ ve sîfât suverinde zâhir olmuştur. Ve esmâ ve sîfâta suver-i eşyâya duhûl eylemiştir. Fa'rif cidden.

Bu dolâb-ı felek içre dahi dolâblar vardır.

Bu çerhi döndürür her bir cihetten âblar vardır.

Bu işrethânedeyme vâre ise, aslında âbîdir.

Gönülde sâkî-i Hak'tan ne feyz-nâblar vardır.

Geçer bu çenber çerhi gider tâ meclis-i kudse.

Gönül erbâbına her bir tûrda bâblar vardır.

Yüzün Hak'tan çevirme kıble oldur ehl-i ma'nâya .

Gerçi mescid-i dilde nice mihrâblar vardır.

Bu âlem tekyegâhında katî nâdir bulunur er.

Bakılsa sûretâ ammâ ki, şeyh u şâblar vardır.

Görünmez gerçi Hakki dîde-i hak-bînden gayra.

Bu deryâ-yı hakâikta velî girdâblar vardır.

Elhâsıl sâlik, âlim zâta vâsıl oluncaya dek ve kendinden fenâ buluncaya dek, / eczâ-i kevnden her bir cüz ona bir hicâb ve ahvâl-i vücûttan her bir hâl ona bir nikâbtır. Çünkü gâib ve fânî ve meshûk ve memhûk ola; ya o âlemde müstehlek olur kalır. Ebû Ukkâl Mağribî ve emsâli gibi ki bu makûleye vâkıftırlar. Veyâhud âlem-i hisse reddolunup hil'at-i cedîde-i hakkâniyye ilbâs olunur. Ve bu makûleden olan vâkıf müstehlikten ekmeldir, eğer makâmda mütemâsil iseler. Zîrâ reddolunan gâh olur ki, vâkıftan mertebede nâzil olur. Velâkin tadrîcle onun mertebesine vâsıl olup isti'dâdına göre belki terakkî dahi bulur.

Ve âlem-i hisse reddolunanların dahi niceleri kendi nefslerini tekmîl için reddolunurlar. Nitekim hadîste gelir: *يَجِيءُ النَّبِيَّ وَلَا أَحَدَ مَعَهُ* [Peygamber tek başına geliyor.³⁴] Zîrâ da'vetle me'mur değildir. Ve ba'zıları irşâd-ı nâs için ta'yîn olunurlar ki, onlara âlim-i vâris derler. Velâkin her vâris ve daî bir makâm üzerine değildir. Belki aralarında mufâzele vardır ki, ekseri ashâb-ı ahvâldir. Ve asılda sûfiye itlâk olunan bunlardır. Ve bunlardan efdal olanlar /38/ ehl-i makâm ve temkîndir ki, onlara melâmiyye derler. Ve bunlar sâdâtü'l-kavmdir. Ve bunların kimi fenâyâ da'vet ederler. Nitekim Kur'ân'da gelir: *وَقَدْ خَلَقْنَاكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا* [Nitekim daha öncede sen hiçbir şey değilken seni yaratmıştım.] (Meryem 19/9) Ve bu fenâda mülâhaza-i ubûdiyet yoktur. Ve kimi mülâhaza-i ubûdiyete da'vet eder ki, zillet ve iftikâr ve inkisârdır. Ve kimi ahlâk-ı cemâliyye ve kimi ahlâk-ı celâliyye ve kimi mutlaka ahlâk-ı ilâhiyyeyi mülâhaza bâbından da'vet eder. Ve da'vet-i ahîre sâir

³⁴ Kaynaklarda bulamadım.

da‘vetlerden erfâ‘ ve ecelldir. Zîrâ lütuf ve kahrın mecmûunu müştemildir. Bu ikisi ise insâna cenâheyn gibidir ki, insânın ekmeliyyeti neş‘esinin cem‘iyyetiyledir.

Ve hadîste gelir ki; Allah Teâlâ’nın üçyüz altmış hulku vardır ki, bir kimse tevhîdle ol hulkun birini cem‘ etse, cennete dâhil olur. Orada Hz. Sıddîk (ra) suâl edip: “Ya Resûlellâh, aceb ol ahlâktan hiç biri bende var mıdır?”, deyucek Cenâb-ı Nübüvvet buyurdular ki: “ Ya Ebâ Bekr, ol ahlâkın biri değil, belki cümlesi sende mevcuttur. Ve ol ahlâkın Allah Teâlâ’ya ziyâde sevgilisi sehâdır. İntehâ / bilma‘nâ.”

Ve sehâ odur ki, bilâ-ivaz i‘tâ-ı mâl eyleye. Ve ba‘zı küberâ-i hakikat buyurdular ki, sehâ alâ kadri’l-hacet olan atâdır. Zîrâ eğer hâcet mikdârından ziyâde olsa, belki mu‘tâ-leh olan kimsenin helâkine sebep olur. Bu cihettendir ki Kur’ân’da gelir: *وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ* [Eğer Allah kullarına bol bol rızık seriverseydi, yeryüzünde mutlaka azarlardı.] (Şûrâ 42/27) Ya‘nî herkese i‘tidâlden ziyâde rızık i‘tâ olunsa , sebep-i bağı ve tuğyân olur. Şol sebepten ki nefis-i emmâre hemen müsâadeye müterakkibedir. Eğer müsâade bulsa, Firavun olur. Pes esbâb-ı şehvet ve hevânın killeti bâis-i ismettir. Nitekim denilmiştir. *انّ من العصمة ان لاتجد* [Bulmaman muhakkak ki ismettendir.³⁵] Ve adem-i basttan mutlaka kabz lâzım gelmez. Zîrâ Hâlık Râzık’tır. Meğer ki helâki cû‘a muallak ola. Bu sûrette cû‘ sâir emrâz gibi olur. Nitekim Mekke-i Mükerrede’de yetmiş âdet peygâmbere cû‘dan ve yetmiş aded peygâmbere dahi kehleden helâk oldular. İşte bu mertebeye kabz-ı mutlak derler ki, tazyîkın gayridir. Nitekim, *وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ* [Rızıkı kendisine daraltılmış olan kimse] (Talâk 65/7) tazyîke işârettir. Kût /39/ ve kefâfın vücûduyla. Vallâhül-Mu‘ti’l-Cevâd.

İlâhî, kulların muhtaçtır, in‘am u ihsân et.

Kerîmen rahmetinden rûz u şeb feyz-i dil u cân et.

Derûn-i dilde ukde kalmasın dest-i celâlınden .

Tecelî-i cemâlinle açıp gül gibi handân et.

Bu hikmethânedede ta‘lîm kıl, ilm-i ledûn dersin.

Koma nâkıs bizi sen ma‘rifetle kâmil insân et.

Sana ikbâl eden erbâb-ı isti‘dâdın ey Mevlâ.

Tarîkın her ne denlû sa‘b ise fazlınla âsân et.

³⁵Aclûnî, Keşfü’l Hafâ, II, s. 79.

Bu Hakkı bendeni hâk-i siyehden ayn-ı zer eyle.

Hakikat ilminin gevherlerine kalbini kân et.

Ba‘dezâ emr-i sülûkte nebî ile velînin farkı vardır. Zîrâ gerçi usûlde müctemi‘lerdir ki, makāmâtır. Velâkin her biri vech-i hâstan urûc eder. Ya‘nî enbiyânın urûcu nûr-i aslî ile dir. Zîrâ rûhları ervâh-ı külliye-i zâtıyyedir. Evliyânın urûcu ise nûr-i aslîden istifâza ile dir. Gerçi bunların dahi ervâhı külliyyedir. Feemmâ enbiyâ ile beraber değıllerdir. Meselâ tarîk-ı berr ve bahrdan gidenler gerçi Ka‘be‘de müctemi‘ olurlar. Feemmâ tarîk-ı berr efdaldır. Onun için Kur‘ân‘da gelir. هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ [O‘dur, sizi karada ve denizde yürüten] (Yûnus 10/22) / Ya‘nî berrin bahr üzerine takdîm olunduğı şerefine delâlet eder. Zîrâ sülûk için râh-ı mu‘tâddır, tarîk-i bahre rûkûb ise zarûrete dâirdir. Zîrâ muhâtaralıdır ve teşvîşi çoktur; meczûb-i sâlik gibi. Tarîk-i berr ise sâlik-i meczûb gibidir ki, âdet-i ilâhiyye üzerinedir. Bunda ise hatar yoktur. Zîrâ kesb ile mâl-ı vâfir tahsîl eden kimse gibidir. Onun için şâd-merg olmaz. Zîrâ tedrîcle vâsıl olunmuştur. Meczûbun hâli ise def‘îdir. Onun için hazm edemeyip sülûkü olmadığı takdir üzerine esvâka ve sokaklara düşüp, divâne olup gezer ve hiç kimse ondan müntefi‘ olmaz. Zîrâ kendi nefesine şuûru olmayanın gayriye dahi olmaz.

Ve buradan ümmet-i merhûmenin sâir ümem üzerine fazl ve rûchânı zâhir oldu. Zîrâ ümem-i sâlife kendilerine meb‘ûs olan nebiyy-i mahsûsun bânından ahz eder. Ve nebiyy-i mahsûs dahi Cenâb-ı Nübüvvet‘in bânından istifâde eyler. Pes onların ahzleri bi‘l-vâsıta dır. Bu ümmet ise evvel emirden bizzât mişkât-ı nübüvvetten /40/ ahz eyler. Bu ma‘nâya enbiyânın ihvânı gibi olur. Ve bu ma‘nâya işâret edip hadîste gelir. علماء امتي كأنبياء بني اسرائيل [Ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.³⁶] ve Kur‘ân‘da gelir: لَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ [İnsânlar üzerine şâhitler olasınız diye] (Bakara 2/143) Ya‘nî enbiyâ ne vecihle etbâ üzerine şâhidlerse, bu ümmet dahi şâhidlerdir. Pes yevm-i kıyâmette ümem üzerine şahâdette enbiyâ ile müşterek oldular.

Ve enbiyânın sülûkleri nefis-i mutmainnedendir, gayriler ise böyle değıldir. Ve nefis gerçi asılda birdir. Ya‘nî avâm ve havâssa göre bir nefstir. Velâkin avâma göre rezâili bilfiil ve mehâsini bilkuvvedir. Ve havâssa göre aks üzeredir. Ya‘nî mekâbihi bilkuvve ve mehâsini bilfiildir. Ve eğer bilkuvve mekâbih olmasa bilfiil mehâsinde

³⁶ Aclûnî, Keşfü‘l Hafâ, II, s. 83.

hüsn olmazdı. Ve enbiyâ gerçi ma'sûm ve evliyâ mahfûzdur. Velâkin kabiliyet-i zâtiyyeye binâen ebedî teklîfle me'mûrlardır. Ya'nî onlar dahi avâm gibi mücâhede ederler. Nitekim Kur'ân'da gelir: *وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ* [Sana yakîn / kesin bilgi gelinceye kadar Rabbine ibâdet et.] (Hicr 15/99) Ya'nî ibâdet eyle, tâ ki sana gâyetü'l-gâyât olan yakîn hâsıl ola ve rüsûhun / bir mertebeye ere ki, onun fevkinde olmaya. Bu cihetten hakikat-i hakki'l-yakîn dedikleri mertebe Cenâb-ı Nübüvvet'e mahsûstur. Ve bu mertebeye dek ibâdet etmek, tahsîl ve ba'de teşekkür içindir.

Pes havâsstan dahi ila âhiril-'umr teklîf sâkıt olmaz. Ve "Işıklar" ityân-ı yakîni ibâdete gâyet tutup ba'de âzâd olurlar sandılar ve galata düştüler. Hezelehümallahu Teâlâ. Ve böyle demek dahi olur ki, yakînden murâd eceldir ki, müddet-i ömrün ahiridir ki, ol vakitte makbûz olur. Ve ona yakîn denildi. Zîrâ yakîn rüsûh-i ilme derler ve ihtizâr hâlinde herkese ilm-i yakînî hâsıl olur. Nitekim gelir: *فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ* [Şimdi senden perdeni kaldırıverdük, artık bugün gözün keskindir.] (Kâf 50/22) Bu yakîn dahi ekser-i halka ahvâl-i ahirete göredir. Feemmâ mukaddimen sülûkü olmayana ilm-i billâhtan terakkî vermez. Zîrâ burada bî-basîret olan orada dahi bî-basîret olur.

Şu kadar vardır ki ehl-i nâra ilzâm hüccet olmadıkça nâra sevk olunmasalar gerektir. Bu ma'nâ ise fi'l-cümle esrâr-ı kaderin inkişâfına /41/ mevkûftur. Pes her mücrim hâline göre ol ma'nâyâ vukûftan sonra muazzeb olacaktır. Tâ ki Hak Teâlâ'yı zulme nisbet eylemeye. Kâle Teâlâ: *وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ* [Rabbin kullara zulmedici değildir.] (Fussilet 41/46) Ya'nî zulm Hak'tan mübâlağa ile merfû'dur. Şöyle ki onda ednâ-yı zulm yoktur. Fekeyfe ki hadden mütecâviz ola. Fa'rif.

Dilâ ger Rabbini bilmek dilersen nefsin idrâk et.

Hayat-ı bâkîyi bulmak dilersen nefsin helâk et.

Nedir ebvâb-ı ilm içre tasavvuf vâkıf oldun mu?

Fenâfillâha er, ya 'nî bu yolda sen seni hâk et.

Vücûdun cübbesi, özüne hicâb olmuş durur Hakk'a.

Yürü var dest-i gayretle yakasın cübbenin çek it.

Derûnun hâne-i sultan-ı ma'nîdir haberdâr ol.

Ânu cârûb-i tevhîd-i hakîki ile hoş pâk et.

Hakikat menzili sad merhale dûr oldu gözlerden.

Bu râh-ı dûrda sür esb-i azmi çüst u çâlâk et .

Dilersen ravza-i cân ve dili kılmak ter ü tâze.

Seherlerde olup bîdâr, Hakkı çeşmi nemnâk et.

Ve makâm-ı sülûkün / muktezeyâtındandır ki sâlik olan kimse vaktini muhâfaza eyleye. Ve onun vakti nefesidir. Zîrâ ömür dedikleri nefestir. Yoksa mâh u sâl değildir. Gerçi avâm-ı nâs şühûr ve a'vâm addederler. Feemmâ şühûr ve a'vâm ol nefesin tefâsılındandır. Ya'nî asl-ı zamân, dehr dedikleridir ki, ân-ı gayr-i münkasimdir. Sonra mâzî ve müstakbel ve yevm ve leyl ve üsbû' ve emsâli ondan niseb-i muhtelife olmuştur.

Ve niseb ve izâfât ma'dûmâtır. Onun için Allah Teâlâ üzerine zaman cârî olmaz. Belki onun tecellîsi zamânın bânını ve devr-i arş zâhiridir. Ve sâlikin zebân-ı hâli, her bir nefeste, *وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا* [Rabbim ilmimi arttır de.] (Tâhâ 20/114) deyu duâ eder. Zîrâ her nefeste mezîd-i ilm hâsıl olmasa mağbûn olur. Nitekim eserde gelir: *من استوى يومه فهو مغبون* [İki günü bir olan zarardadır.³⁷] Ya'nî burada yevmle murâd, ân-ı gayr-i münkasimdir. Ve ekâmil-i nâsın her anda ilmi mezîd olmakta ve ma'rifet-i ilâhiyyesi terrakî bulmaktadır. Ve sâirlere dahi gerektir ki bâri her saatte ve edne'l- /42/ emr her yevm-i şer'îde, ilm-i ilâhîde terakkî bulalar. Tâ ki bir yevmin devri bî-faide olmaya. Ve aslı budur ki, nefes muhâfaza olmasa saate sâri olur ve saat yevme ve yevm üsbû'a ve üsbû' şehre ve şehre seneye ve sene dehre sirâyet etmekle mecmû'-i evkât telef olup hüsrân-ı azîm hâsıl olur. Ve sûfiye ibnû'l-vakt dedikleri budur. Zîrâ her vaktin hükmünü riâyet ve müktezâsı üzerine cereyân etmek evsâf-ı nebeviyyedendir.

Pes tâbi-i tarîkat-i nebeviyye olan kimse vaktin lâyık olduğu ma'nâ ile kâim olur. Ve şol ki ebu'l-vakt derler, ma'nâ-yı mezkûrun gayridir. Zîrâ übüvvet mebdeiyete nâzırdır. Zîrâ³⁸ insân-ı kâmil mazhar-ı Hak ve masdar-ı sırr-ı mutlaktır. Bu cihetten cemî'-i eşyâ ondan tevellüd eder. Gerçi insân-ı kâmil bu da'vâyı etmez, zîrâ rütbesi ve hâli delâlet ettiği kifâyet eder. Enbiyânın (as) da'vâ-yı nübüvvet ve ızhâr-ı mu'cizât ettikleri zarûrîdir. Evliyâyâ ise da'vâ-yı velâyet ve ızhâr-ı kerâmet etmeğe

³⁷ Aclûnî, Keşfü'l Hafâ, II, s. 323.

³⁸ H. H. , E. E.ve M. E.'de "Yâni"

zarûret yoktur. Belki onlar mezâhir-i ism-i bâtıdır ki ne kadar / kendilerini ihfâ etseler, o kadar makbûl olurlar. Ve enbiyânın dahi gerçi mu‘cizâtla zuhûr-i tâmları vardır. Feemmâ fil-hakîka mübhem ve mechûllerdir. Ve onların ma‘lûm oldukları ba‘zı âsâr ve levâzım hasebiyledir. Yoksa hakâyık hasebiyle değildir.

Onun için Cenâb-ı Nübüvvet hakkında ba‘zı urefâ demişlerdir ki (ra): “Kimse bilmezdi kim ol ne şâh idi.” Ya‘nî sahâbe-i kirâm (ra) bu kadar irfandan sonra yine Resûl’e vâkıf olmayacak, sâirler nice vâkıf olurlar? Zîrâ evliyâ makâmât-ı enbiyâya ermezler. Ve aralarında hâciz vardır. Ve illâ istivâ lâzım gelir. Nitekim avâm-ı ulemâ dahi rütbe-i evliyâdan bî-haberlerdir. Ve ümmîler dahi ulemâyâ göre böyledir. Ve raiyyet ile ümerâ dahi ona kıyâs oluna.

İşte budur ki: وَمَا مِثْلًا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ [Bizden her birimizin bilinen bir makâmı vardır.] (Saffât 37/164) Ona remz eder. Onun için muhakkıklarda da‘vâ yoktur. Ve onlardan her biri rütbesine göre söyler ve haddini tecâvüz etmez. Nitekim demişlerdir: رَحِمَ اللَّهُ امْرَأَةً عَرَفَتْ حَدَّهَا وَلَمْ يَتَعَدَّ طَوْرَهُ [Haddini bilip, çevresine zarar vermeyen kimseye Allah rahmet eder.] Ya‘nî haddini bilen merhûm, bilmeyen mağzûbtur. Zîrâ da‘vâ /43/ mezmûmdur. Edne’l-emr târikü’l-edebitir, demektir.

Elhâsıl insân-ı âkıl odur ki, bütün ömrü ona vakt ola. Ya‘nî vaktini şaşırılmaya, aklını şaşırmadığı gibi. Belki mahfûzu’l-vakt ola. Ve şunun ki, asla vakti yoktur, mahrûmdur. Zîrâ behâim hükmündedir. İşte buradan fehm eyle; şol kimsenin sû-i hâlini ki ömr-i tavîli taleb-i dünyâyâ harceyleye. Ve hevâ ve heveste isrâf kıla ve bî-vakt kala. Onun için Hak Teâlâ buyurur: أَوَلَمْ نَعْمَرْكُمْ مِمَّا يَنْدَكُرُ فِيهِ مَنْ تَنْدَكُرُ [Size düşünecek olanın düşüneceği kadar ömür vermedik mi?] (Fâtır 35/37) ve demişlerdir ki, bâb-ı maârif münfetih olmaz şol kimseye ki, kalbinde âlem-i melekûta şehvet ve taaşşuk vardır. Ve bâb-ı ilm-i billâh min haysü’l-müşâhede münfetih olmaz, şol kalbe ki cümle-i avâlimden bir nesneye onda lemha ola.

İmdi teemmül eyle bu makâmı ki nice sa‘b makâmdır ve mücerred-i lemha mâni‘-i vüsûl olduğu sûrette gayri vecihle taalluk ve taaşşukun hâli ne ola. Pes ne vecihle vakti izâat edersin. Ya‘nî vaktini bil. Ve ona göre hâlini tedârik kıl. Ve fütûr ve keselin mâni‘ olduğunu fehm eyle. Onun için / vâsıl olanlar zikr-i muttasıl ile vâsıl oldular. Hattâ Seyyidü’t-tâife Cüneyd-i Bağdâdî’den suâl edip, ne ile bu mertebeye erdiniz, dediklerinde; bir köşeye işâret edip, “Şurada otuz sene mücâhede ile erdim.”deyu cevâb verdi.

*Koyalım meyl-i dünyâyı,
Gel gönül derviş olalım.
Bil ki sevdâyı ukbâyı,
Gel gönül derviş olalım.*

*Melek ve melekûtu geçip,
Âlem-i lâhûta uçup.
Mâsivâ-yı Hak'tan kaçıp,
Gel gönül derviş olalım.*

*Hırkâ-i tecerrüd giyip,
Gam-ı aşk-ı Mevlâ yiyip.
Bizde dervişlere uyup,
Gel gönül derviş olalım.*

*Râh-ı fenâya gidelim,
Varımızı terk edelim.
Hak'tan gayrıyı nidelim?
Gel gönül derviş olalım.*

*Bu Hakkı'dan alıp sebak,
Oku ma'rifetten varak.
İbrâhim Edhem'e bak,
Gel gönül derviş olalım.*

Ba'dezâ bu kadar umûr-ı vaz'iyeye ki şerîat ve tarîkate ta'yîn olunmuş ve tertîp ve âmâde kılınmıştır. Bu makûle umûr-ı âmîl olan üç tabakadır. Evvel ki tabakası budur ki; mütaallik-ı himmeti cennettir. Ya'nî sa'y ve ictihâdı cennete dühül gareziyledir. /44/ Dahi mâverâsına taaşşuku yoktur. Bu makûlelere âbid derler ki, sâhibü'l-mâ ve'l-mihrâbtır. Ya'nî hemen abdest ve namaz bilir. Ve zâhirden gayra taalluku yoktur. Ve onun yanında aşk ve âşık ve ma'sûk hikâyesi mehcûrdur. Ve Züleyhâ ve Yûsuf nedir bilmez ve Mecnûn ve Leylâ ve Ferhât ve Şîrîn ve Vâmık ve Azrâ kimlerdir, hâtırına getirmez. Ve keyfiyet-i hâllerinden suâl eylemez.

Pes bu makûle âbidin hâli âşika nisbetle pestdir. Zîrâ hadîs-i kudsîde gelir:

ومن اظلم ممن عبدني لجنّة اوناارالم اكن مستحقّالان اعبد ولولم اخلق جنّة ولاناراً [Cennet ümîdi ve cehennem korkusuyla bana ibâdet edenden daha zâlim kim olabilir ki. Eğer cennet ve cehennemi yaratmasaydım ibâdet edilmeğe değer olmaz mıydım?³⁹] Ya'nî recâ-ı cennet ve havf-i nârla ibâdet eden kimse ezlam-i halkillâhtandır. Zîrâ i'zâmen lillâhi ve iclâlen lehû ibâdet yerine garaz-ı nefse ibâdet vaz' eylemiştir. Bu ise kuldan efendiye nisbetle ziyâde denâettir. Şol cihetten ki, kul ecîr olmaz. Âbid-i mezkûr ise ubûdiyetin mülâhaza etmeyip, kendini ecîr yerine komuştur. Pes ibâdet, hakk-ı ulûhiyyet içindir. Yoksa hazz-ı nefis için değildir.

Suâl olunursa ki, çünkü hâl zikr olunan / vech üzerinedir. Ya taleb-i cennet ile me'mûr olmak nedir? Cevâb budur ki, bizim dediğimiz niyet ve kasda râci' bir ma'nâdır. Bu ise bedenle olan ibâdeti münâfi değildir. Ya'nî beden-i insân amel ile mükelleftir ki, müktezâsı cennettir. Ve kalb-i insân ihlâsla me'mûrdur ki, meâli ihtiyâr-ı Hak'tır.

Pes zâhirin amel-i şer'î yüzünden cenneti gözlesin. Ve bâtının, ihlâs-ı niyet cihetinden Hakk-ı Mutlak'ı özlesin. Ta ki zâhiren âbid⁴⁰ ve bâtinen âbidler mertebesinde kalmayasın. Ve illâ cenâh-ı vâhid üzerine kalırsın ve Hakk'a pervâz edemezsin. Ve enbiyânın (as) اللّٰهَ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ [Benim ücretim ancak Allah'a aittir.] (Yûnus 10/72, Hûd 10/29, Sebe 34/47) buyurdıkları zâhirde mertebe-i ubûdiyyete göredir. Bu ise taalluk-ı mâsivâdan hür oldukların münâfi değildir. Şol cihetten ki, zâhir-i şer' zâhir-i bedene ve bâtın-i şer' bâtın-ı kalbe nâzırdır.

Ve tefâsirde dahi gelir ki, îmân ve tâat fî nefsi'l-emr hüsnünden ötürü ma'mûl bihîdir. Ve illâ makbûl değildir. Ya'nî gazez-i nefis için olan îmân ve amel merdûddur⁴¹. Ve burada garaz havf ve recâdır. Nitekim mürûr etti ve bunun emsâli şol kimsedir ki, îmânın hüsnünü bilmeyip /45/ mücerred cem-'i mâl için küfürden rücû' ede ve müslümân ola. Nitekim her asırda böyle yeni müslümanlar ve yalancı mü'minler çoktur. Pes bu makûle müslüman fil-hakîka münâfik olduğu cihetten cennetten mahrûm olduğu gibi, kasdını cennete hasreyleyen mü'min dahi Allah Teâlâ'nın kurbet ve vaslından mahrûmdur. Çünkü meâlde mahrûmdur. Sûretâ merzûk olduğuna i'tibâr yoktur. İşte burası âkile mahall-i ibrettir. واللّٰه الهادي الي طريق المحققين والمرشد الي التّحقيق بحقائق اليقين [Allah, muhakkıkların (ilâhî hakîkate erenlerin)

³⁹ Kaynaklarda bulamadım.

⁴⁰ H. H. , E. E.ve M. E.'de “ ve bâtinen âşık olasın ve zâhiren”

⁴¹ E. E. 'de “mezmûmdur”

yoluna ileten ve kesin hakikatlerle tahakkuka (ilâhî hakîkate) yöneltendir.] Ve insan bu berzaktan halâs olmağa delil-i ilâhiyye muhtaçtır. Ve illâ hod be-hod kârî müşkildir. Gerçi müddaî çoktur.

Gel berû Hak'tan yana şimden geri halkı bırak.

Eyle ihlâsı vüsûl-i Hak için yola burak.

Menzili nezdîk zanneyler hayâl ehli olan.

Akla bakılsa eğer, haylî irâk oldu irâk.

Himmet eyle kurb-i ev ednâya vâsıl olmağa.

Sanma kim bu kâbe kavseyn ola sana oturak.

Aşktır lâzım olan zühd ile bitmez iş bu kâr.

Vârı semendir ol ki âteştir ona ey dil durak /

Cümle evsâf-ı nefsi bir yere cem' eyleyip.

Âteş-i aşk ile kıl mecmû'unu pür ihtirâk.

Hakkıyâ nisbetleri şimdengeri iskât kıl.

Tâ-be-key bu kurb u bu'd u hâlet-i vasl u firâk

Ve ikinci tabakası budur ki; mutaallik-ı himmeti gerçi mâvereâ-i ibâdâtır, ya'nî Ma'bûddur. Velâkin maksûdu olan mertebeye vusûle isti'dâdı yoktur. Ya'nî bilfiil vüsûl şânından değildir. Pes bu makûle himmeti bî-fâidedir ki, sâhibine bir şey münkeşif olmaz. Ve ona kapı açılmaz. Ve bu makûle nâ-müstaid olan kimse şol marîza benzer ki, kuvâsı bilkülliyeye taattul etmiştir. Ve a'zâsı amelden kalmıştır. Zîrâ bu makûle marîz gerçi harekete himmet ve kasd eder. Feemmâ çi-fâide ki, âlet muattıladır. Ve innîn ve ma'kûd ani'n-nisâ olanlar dahi böyledir. Nazar eyle şol memrûrû'l-mizâca ki hâtırı şerbet-i asel ister. Feemmâ galebe-i safrâdan nâşî nûş edemez. Ve nice hâcetleri hulkumlarında kalanlar vardır ki, lisâna götürmezler. Zîrâ olmayacağı bilirlir.

Suâl olunursa ki, bu söz *من قرع الباب ولجّ ولجّ* [Kim kapıyı çalar ve ısrar ederse, içeri girer.] /46/ mazmûnuna muhâlifdir. Cevâb budur ki, burada dört i'tibâr vardır ki, biri taleb ve matlûbdur, ya'nî tâlib olan matlûbunu vicdandır. Ve biri dahi, taleb ve lâ-matlûbdur. Ya'nî tâlib olan matlûbuna adem-i vüsûldür. Nitekim enbiyâ (as)

Allah Teâlâ'dan ba'zı mesâil suâl ettiler. Feemmâ her birinde mücâb olmadılar. Zîrâ hikmete muhâlif idi. Ve Cenâb-ı Nübüvvet (sav) ammi Ebû Tâlib hakkında îmânına tâlib oldu. Ve sarf-ı himmet eyledi. Feemmâ te'sîr etmedi. Pes her himmet müessire olmadığı bundan ma'lûm oldu. Ve biri dahi, lâ-taleb ve matlûbdur. Ya'nî bilâ-taleb hüsûl maksûddur. Nitekim ni'met-i gayr-i müterakkıbe derler ki, bu kabîldendir. Ve meczûblar halleri gibi ki, sülûk ve mucâhede sebk etmek yok iken, takaddüm-i cezbedir. Ve biri dahi lâ-taleb ve lâ-matlûbdur ki, ekser-i nâsın hâli budur. Zîrâ esbâba adem-i teşebbüsleri cihetinden murâdları hâsıl olmaz. Zîrâ Allah Teâlâ gerçi esbâbla işlemez. Velâkin inde'l-esbâb işler. Maahâzâ murâd ne idi ki hatırına dahi gelmez. Tâ ki talep eyleye.

Ve bundan / ma'lûm oldu ki evvel ta'yîn-i matlab lazımdır. Ve matlab ne idüğün bilmediği surette ta'lîme muhtaçtır. Ya'nî matlab-ı a'lâ ve maksad-ı aksâ, Allah Teâlâ'dır. Ve ona vüsûle esbâb-ı kesîre vardır. Bâlâda zikr olunan şürût ve gayriler gibi. Ve lakin keyfiyet-i sülûk ma'lum olmamakla mürşid-i kâmile muhtac olmuştur. Vesâir metâlib dahi ona kıyâs oluna.

Ve bu takrîrden murâdımız budur ki, "Murâdım rızâullâhtır." diyen kimse Allah Teâlâ'nın nüût ve evsâfını ve rızâdan maksûd ne idüğün bilmelidir. Tâ ki ona göre teveccüh üzerine ola. Ve teveccühünde galat etmeye. İşte buradan fehm olundu ki her kar-ı bâb eden kimseye kapı açılmaz. Belki ol ekserîdir. Yoksa küllî değildir. Pes marîz-i mağlûb murâdına ermediği gibi, ba'zı ehl-i himmet dahi ihtimâm ettiği nesneye vâsıl olmaz. Meselâ Hak'tan saltanat talep eylese ol ma'nâya müstaid olmayacak, emr-i âdî üzerine hâricte vücûdu muhâldir. Fî-nefsi'l-emr umûr-i mümkinedendir, demek kifâyet etmez. Zîrâ her mümkün olan nesne, vücûd-i hâricî iktizâ etmez.

İşte bu ma'nâ ecânibe göredir. Feemmâ şol /47/ kimse ki şehzâdedir, onun hakkında bilfiil saltanat umûr-i mümkinedendir. Zîrâ tarîkinde bulunmuştur. Pes "Yâ Rabbi bana bilfiil saltanat ver" dese kendi zâtında müstaid olduğu emr-i mümkin talep etmiş olur. Vezâret gibi ki herkes ona müstaidir. Gerek evlâddan olsun ve gerek gayriden. Ve velâyet mertebesi dahi böyledir. Zîrâ bâb-ı velâyet meftûhtur. Nübüvvet gibi değildir ki, onun bâbı mesdûddur. Bu cihetten nübüvvet-i örfiyye tâleb etmek memnû'dur. Zîrâ muhâli talebtir.

Elhâsıl vezâret ve velâyet birdir ki, talebi câizdir. Ve saltanat ve nübüvvet dahi birdir ki, onları talebin fâidesi yoktur. Zîrâ ihtisâs-ı ilâhîdir. Kâle Teâlâ: يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ [Allah] rahmetini dilediğine bağışlar.] (Bakara 2/105, Âl-i ‘İmran 3/74) Gerçi hakîkatine nazar olursa cemî-‘i merâtib-i külliye ve cüz‘iyye ihtisâs-ı ilâhîdir. Feemmâ ba‘zı merâtib-i âliyyede ihtisâs zikr olunmak şeref-i azîmine binâen imtinân-ı ilâhî kabîlindendir. Fa’rif cidden

*Zâhir ve bâtında insân olduğun,
Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak.
Mazhar-ı feyz-i firâvân olduğun,
Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak.*

*Köşke girmek hitâb-ı Kibriyâ,
Gözlerin görmek Cenâb-ı / Kibriyâ,
Böyle lütf-u bî-hisâb-ı Kibriyâ,
Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak.*

*Her nefeste ma’rifet olmak mezîd,
Hak’la devr eylemek halk-ı cedîd,
Bu sıyâm ü bu likâ ü böyle îd,
Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak.*

*Hazretine yollar âsân olduğu,
Zâd-ı aşk-ı pâk-i ihsân olduğu,
Cism-i cân ve cân u canân olduğu,
Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak*

*Hakkıyâ her dem Hakk’ı zikreylemek
Sun’unu seyreyleyip fikreylemek
Verdiği nimetlere şükreylemek
Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak’tır, Fazl-ı Hak*

اللهم اجعلنا من المستغرقين في بحر نعمك والمستوعبين لأنواع ألائك وكرمك [Allahım bizi nîmetlerinin denizine dalanlardan. nîmet ve keremlerinin her türlüünü elde edenlerden kıl.] Ve üçüncü tabakası budur ki, zâhirde şer’le âmil ve evzâ-‘ı ilâhiyye ile âbid ve ahkâmı

mütehammil olduğu gibi mâverâ-i ibâdâta himmet bülend ola. Ve cânib-i Ma'bûd-i Hakîkiyye isti'râf ede. Ve zâtında ol ma'nâya vüsûle isti'dâd dahi bula. Bu sûrette esbâb-ı vaz'îyye ile amel ederek, âhir müsebbibe vüsûl hâsıl olur. Ve imkân ve kuvvette olan ma'nâ vücûd-i hâricî bulur. Ve bilfiil hüsûle gelir. Gerçi bu makâmın ehli kalîldir. Ve vüsûl /48/ sûretinde dahi evvel emirden merzûk olmak şart değildir. Belki niceler mahrûmu'l-bidâye ve merzûku'n-nihâyedir. Fudayl İyâz ve Mâlik Dînâr ve İbrâhim Edhem ve emsâli gibi.

Onun için demişlerdir ki, isti'câz-ı kudret etmek küfürdür. Zîrâ kudretin her maddûre tahammülü vardır. Velâkin her mümkinine vücûd vermediği ve noksan üzerine halk eylediği hikmet-i bâliğâyâ mahmûldür. Ve mahallin adem-i kabiliyetindedir. Ve Hızır (as)'ın katlettiği gulâm küfür üzerine matbû' idi, denildiği budur. Ya'nî ol gulâmda bilfiil îmâna kabiliyyet yoktu. Gerçi bilkuvve imkân vardı ve bu kuvvet ve imkâna dâirdir ki Kur'ân'da gelir: وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ [Ben cinleri ve insânları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.] (Zâriyât 51/56) Ya'nî cemî'-i efrâd-ı cin ve insde ibâdete kabiliyyet ve imkân vardır. Velâkin her fertte adem-i zuhûru kabiliyyet ile fiilin meyânında fark olmaktadır. Nitekim işâret olundu. Çünkü maksûd-i a'zam insân-ı kâmilin vücûdudur. Ve sevâd-ı a'zam dedikleri, Hak üzerine olan vâhid-i câmi'dir. Lâcerem her ferdin hidâyeti hikmetten hâric oldu. Ve ekall ekser hükmünde kılındı. Ve Hak Teâlâ kavlinde sâdik oldu. Gerçi avâm ulemâ-ı esrârdan bî-haber ve şevâhidi müşâhededen / bî-basardır.

Ve şî'r-i müşhûrda gelir ki: قَلِيلٌ إِذَا عَدَّوْا كَثِيرًا إِذَا شَدَّوْا [Sayıldıklarında azdırlar, bir araya geldiklerinde ise çokturlar.] Kabzateynin hükümünü bilen cennet ve cehennemi pür-cemâl ve celâl eyler. Ve Hak'tan kendi hakkında ve gayr hakkında istikâmet ve hidâyet diler. Gerekse bilfiil vücûd bulmasın. Zîrâ insân ve belki cemî'-i efrâd-ı eşyâ asl-ı vâhiden teşa'ub etmekle miyânda karâbet zuhûr eylemiştir. Ve efrâd-ı insânın birbirine karâbeti, karâbet-i karîbedir. Zîrâ benî nev'dir. Gerçi mîras hasebiyle biri birlerine göre karîb ve bâd dahi denilir.

Ve insânın gayri ecnâs ve envâ'a karâbeti, karâbet-i baîdedir. Zîrâ suver-i taayyunâtta ihtilâf-ı fâhiş vardır. Ve hilâfet Âdem'e i'tâ olunup, sâir eşyâ-ı muhtelifenin ona teshîri ism-i câmi'inden gelir. Ya'nî Âdem ism-i câmi' ve neş'e-i külliyesi hasebiyle cemî'-i avâlim üzerine müstevlî oldu. Zîrâ bunda kâmilî nâkıs üzerine taslît vardır. Bu ise inde'l-küll emr-i müstahsendir. Feemmâ gayriyi Âdem

üzrine taslît etmek aks üzerinedir ki nâkısı kâmil üzerine taslîttir. Bu ise aklen müstakbehtir. Ve buradan zâhiren ve bâtinen müctehidlerin kemâlleri zâhir oldu. Zîrâ muktedâ-yı nâs olan kimse nâkıs /49/ olmaz. Bu ma'nâdandır ki aslah-ı mevcûdu imâm ittihâz ederler. Ya'nî ümmî olan kimse âlime imâm olmaz. Zîrâ irşâd ve tâ'lîme kâdir değildir. Hilâfi ise, ya'nî âlimin ümmîye imâm olması ise mâlâ- kelâmdır.

Elhâsıl sâlik-i müstaidin sülûkü feth-i bâbladır ki, gayrîlere muğlâk olan nesne ona meftûhtur. Ve ayn ki Zât-ı Hak'tır gerçi vâhiddir, velâkin vücûh-i kesîresi vardır ki, âsâr ve şuûndur. Ve bu âsâr ve şuûna ile'l-ebedi'l-âbâd inkitâ' gelmez. Zîrâ Allah Teâlâ mütekellim-i ebedîdir. Ve her eserinde bir ilm-i cedîd vardır. Zîrâ Vâsi'dir. Onun için âlim-i billâh olan kimse ebedî müteattıştır. Ya'nî ona kanmak gelmez. Zîrâ kanmak dedikleri ki, "riyy" derler nihâyete göredir. Şe'n-i illâhiyye ise muntehî değildir. Pes riyy nereden hâsıl olur. Bu cihetten her sâlik ki, ben kandım diye nâkıstır.

Pes sülûk ki bir isimden bir isme hareket ve seferdir. Gerçi makâm-ı zât hasebiyle muntehîdir. Zîrâ zâtın mâverâsında rütbe-i uhrâ yoktur. Velâkin mukîm olduğu sûrette dahi mutâlaa-i elvândan hâlî değildir. Nitekim zikr olundu. Bu cihetten derler ki, seyr ilallâha nihâyet vardır. Feemmâ seyr fillâha gâyet / yoktur.

Nazar eyle ulemâ-i zâhirin hâline ki kavâid-i ilmiyye ve kavânîn-i resmiyyenin inkitâ'ıyla onların müdrikâtı dahi tamâm olur, feemmâ ulemâ-i hakâikın küşûfuna nihâyet yoktur. Zîrâ bu ilmin kavâ'idi ve haddi ma'lûm olmaz. Belki bir vahdettir ki kesreti nihâyet bulmaz.

Ârif isen yokluğa ver vârını.

Yok u vâri ver, bulasın yârını.

Bir tabîb-i hâzika teslim ol.

Hikmet üzre ede tâ timârını.

Kışır içinde lübbü eyle cüst ü cü.

Dâr içinde ara var deyyârını.

Bu melâmette selâmet isteme.

Nâmı güm kıl, kır zücâc-ı ârını.

Vâsıl-ı dergâh-ı Hak oldun ise.

Kimseye keşf eyleme esrârını.

Özge bir şûrîde bülbül ol senin.

Bilmeye zâğ u zeğen gülzârını.

Hakkıyâ âyîneler çoktur velî.

Bu yüze tut dîde-i bîdârını.

Ba‘dezâ muhabbet insânın rûhunda ve şehvet tabîatında ve gazab nefsinde ve hilm kalbinde olur. Ve kalb levh-i rûh ve mahall-i istivâ-i hasenâtıdır. Ve tabîat levh-i nefis ve mahall-i istivâ-i seyyiâtıdır. Çünkü rûh taalluk-i mâsivâ ve meyl-i ekvândan tahliye ve kalb dahi ahlâk-ı zemîmeden /50/ tasfiye bula. İkisi kalem-i a‘lâ ile levh-i mahfûz ve arşla kürsî ve şemsle kamer sûretine girer ve padişâh-ı âdil ile vezîr-i âkile döner. Zîrâ Allah Teâlâ bir pâdişâha hayr murâd etse, ona vezîr-i hayr halk eder. Ve şerr murâd etse, vezîr dahi ona göre olur. Ve nefis-i emmâre kral dedikleri reîs-i nasârâ ve tabîat onun zevcesi gibidir ki, mahall-i şehvâtıdır. Ve kalb ve rûhta incizâb-ı Hak kavî olsa ehl-i İslâmın asker-i gâlibi gibi olur. Zîrâ sultân-ı âdil ve vezîr-i âkil olıcak, kuvâ ve a‘zâ dahi onlara tâbi‘ olurlar. Nitekim: *الناس علي دين ملوكهم* [İnsânlar kendilerini yönetenlerin dini üzeredir.⁴²] ona remz eder.

Husûsa ki sultânın vezîrden maâdâ mürebbiyesi dahi ola ki, şeyh-i kâmilidir. Zîrâ şeyh-i kâmil ism-i Alîm’e mazhardır ki, ilm-i zâhir ve fetvâ müftîye ihâle olunduğu gibi, ilm-i bâtın ve takvâ dahi şeyhe tefvîz olunmuştur. Ve maârif-i ilâhiyye bâtın-ı insâna kuvvet vermekten hâlî değildir. Onun için erbâb-ı maârif cerî ve cesûr olurlar. Bu makâmdandır ki sahâbe-i güzîn (rıdvânullâhi aleyhim ecmaîn) gazâlarda Resulullâh (sav) / cenâblarıyla teerrüs ederler ya‘nî onları kalkan gibi önlerinde tutarlardı. Ve şecâatleri bir mertebede idi ki, Medine-i Münevvere’ye ba‘zı a‘dâ teveccüh ettiğinden haberdâr olsalar, ibtidâ kendileri râkib olup çıkarlardı ve bî-pervâ her yana akarlardı.

Ve kibâr buyurmuşlar ki, nefesine bahîl olan kimse evliyâdan olmak ihtimâli yoktur. Zîrâ Hakk’ı bulmak kendi nefsinde yokluk ileidir. Ve yokluk dedikleri ibtidâ bezl-i mâl ve ba‘de bezl-i nefstedir. Ve mahall-i feyz mâsivâdan hâlî olmadıkça,

⁴² Aclûnî, Keşfü’l Hafâ, II, s. 431.

oraya feyz nüzûl etmez. Zîrâ iki zıt bir yerde müctemi‘ olmaz. Ve çerâğ gibi pür iltihâb olmak kandilde rûğne dâirdir. Ya‘nî kandil pür-âb olsa, zeyte mahal kalmayıp, fitil bî-nûr ve fer kaldığı gibi; kandil-i kalb dahi pür-nûr ve zeyt-i feyzle pür-ziyâ olmağa, rütûbet-i şehvâniyyeyi ref‘ ve izâleye muhtaçtır. Pes nâr-ı kudret müheyyâdır. Feemmâ ol nârla müştail olmağa kâbil fitil yoktur. Bu cihetten kusûr nârda değil, belki mahal dedir. Nazar eyle ki hatab-ı ratb/50/ müsta‘mel olmaz. Maâhâzâ ateş üstündedir. Ve sâir umûr dahi ona kıyas oluna. Zîrâ şürût ve esbâb mefkûd olsa, meşrût ve müsebbeb vücûd bulmaz. Vüzu‘la salât gibi.

Ve bu takrîrden fehm olundu ki tabîat mahall-i şehvet ve nefis mahall-i hevâdır ki ikisi dahi cehennemî olmakla muzlimdir. Bu cihetten demişlerdir ki, savt-i hasen istimâ‘ olunduğu vakitte ona vâki‘ olan meyl eğer mertebe-i tabîattan vakî‘ olursa şehvet ve eğer mertebe-i nefsten vâki‘ olursa hevâdır ki, ikisi dahi harâmdır. Onun için demişlerdir ki ehl-i nefis ve tabîata semâ‘ harâmdır. Ve eğer meyl-i mezkûr kalb ve rûh ve sırdan vakî‘ olursa, ona aşk ve muhabbet ve üns derler ki, bunlar helâldir. Çünkü insân nefsinden emn üzerine değildir. Ona terk-i semâ etmek vâcibdir. Ve Cüneyd-i Bağdâdî (ks)’den menkûldur ki, demiştir: *كل ما يجمع العبد على مولاه فهو مباح*: [Kulu Mevlâsına götüren her şey mübâhtır.] Ya‘nî şol nesne ki kalbi teveccüh-i Haktan dûr etmeye, belki ona kuvvet ve cem‘iyyet vere, ol nesne mübâhtır. Gerek semâ‘ olsun ve gerek gayri. Zîrâ vecd / ve tevâcüd sahîhtir. Ve şol nesne ki kalbi Hak’tan halka imâle eyleye, her ne olursa olsun bâtıldır. İşte ıslâh-ı nefis etmek sadedinde olanlar bu makûle mevâzı’da ihtiyât ederler. Zîrâ desâis-i nefsâniyye vardır ki herkes değil, belki her sâlik müctehid bile vâkıf değildir. Ve salâh kıyâs ettiği, âhir fesâd çıkar.

El hâsıl zikirten men‘ yok iken müsterâhta vâki‘ olsa, sebep-i küfr olur. Fa‘rif erremz, va‘mel bi-hâze’l-ğamz. Ve ehl-i zâhir muhabbeti irâdet-i tâatle tefsîr etmişlerdir. Zîrâ nefis bir nesneye ki meyl eyleye ona takrîb eden umûra rağbet eder. Lâcerem muhib olan kimse mutî‘ olur. Ve ehl-i hakîkat demişlerdir ki, muhabbet hareket-i ma‘neviyyedir ki cânib-i mahbûba ikdâmı mûcibdir. Tâ ki maksûd olan ülfet-i visâl hâsıl olup vahşet-i firâk zâil ola. Ve bu ma‘nâ mertebe-i muhibbiyyet olan kâbe-kavseyn hâline göredir. Zîrâ makâm-ı ev-ednâ, mertebe-i fenâ ve istihlâk-i küllîdir ki, orada zât ve sıfat-ı abd mahk ve sahkır.

Pes muhibbe mürid derler ki muhabbet makâm-ı /52/ da'vâ olmakla, muhib imtihândan hâlî olmaz. İmtihân ise mahz elemdir. Mahbûb ise murâddır. Bu cihetten onun için elem ve azâb yoktur. Ve idlâl, ya'nî nâzdan hâli değildir. Ve bundan fehm olundu ki, muhabbet makâm-ı vâhidiyyete nâzırdır. Zîrâ makâm-ı ehadiyyet-i zâtiyyede sıfât mu'tebere değildir ve Hakk'ın muhabbeti dahi böyledir. Nitekim hadîs-i kudsîde gelir: فَأَحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ. [Bilinmeyi sevdim/istedim.⁴³] Ve bu muhabbet dahi tevecüh-i ma'nevîden ibârettir ki, hakikat-i câmiaya mensûbtur ve hakikat-i câmia hakikat-i ilâhiyye ve hakikat-i kevnîyyeyi cem'eden mertebedir ki, ona vahidiyyet derler. فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. [Şunu bil ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.] (Muhammed 47/19) âyetinde olan mertebe-i ulûhiyyet hakikat-i mezkûreye râci'dir. Ve bu mertebeye mertebe-i saltanat dahi derler ki, maksem-i merâtibtir.

Ve nûr-i muhabbet dedikleri, mertebe-i mu'tedileye nâzırdır. Ve bunun mâ-fevki nâr-ı aşktır. Zîrâ aşk ifrât-ı muhabbettir. Onun için sıfat-ı ilâhiyyede aşk olmaz. Belki muhabbet olur. Pes Hakk'a vüsûl aşka menûttur. Ve vüsûl ve avdden sonra bu ma'nâ i'tidâl bulup / nûr-i muhabbet kalır. Velâkin bu makâm-ı bekâya nâzır olmakla burada⁴⁴ nâr-ı şehvet-i hakikiyye müctemi' olur ki, nûr-i muhabbet Hakk'a göre ve nâr-ı şehvet nisâyaya göredir. Onun için Cenâb-ı Nübüvete nisâ tahbîb olundu. Ve verese dahi bu ma'nâdan hazz-ı evfer buldular. Zîrâ makâm-ı bekâ fenâ götürmez cennet gibidir ki, zevk-ı dâim ve îş-i kâimdir. Sâir efrâd-ı nâsta ise sırr-ı fenâ ve bekâ mefkûddur. Onun için lezâiz-i niâm tenâvül etseler dahi kuvvetleri nâkısıdır.

Âşık-ı şûrîde ol bülbül gibi.

Sıbğatullâh sırrını bul gül gibi.

Çoktur esmâ ve sıfât-ı Kibriyâ,

Dağılubdur her yana sünbül gibi.

Gâh olur deryâ gibi feyz-i nihân,

Çûş eder cân u gönülde mül gibi.

Kurma gel âb-ı revân üzre binâ ,

Münhedim olursun âhir pul gibi .

⁴³ Aclûnî, Keşfü'l Hafâ, II, s. 191.

⁴⁴ H. H. , E. E.ve M. E.'de "nâr-ı şehvet zuhûr edip nûr-i muhabbet ile"

Hakk'a âşık oldun ise cândan,

Varını ver Hakk'a Hakkı kul gibi.

Ve demişlerdir ki, الإسرافُ في ارتكابِ المباحاتِ يوجب حرمانُ المناجاتِ [Mübâhları yaparken israfa düşmek, (Allah'a) münâcâtтан mahrûm eder.] Ya'nî bir nesne ki harâm ve müştâbih ola, onu tenâvül etmek münâcât-ı Bârîye mâni' olduğu gibi mübâh olduğu sûrette dahi isrâf üzerine /53/ olıcak, mâni-'i münâcâttır. Zîrâ Hakk'a tekarrüb etmek yine emr-i şer'î ilemdir. Ve şol ki emr-i şer'îden hâric ola, hikmet-i şer'î bilmedi. İşte mübâh dahi mübâh-ı kat'î olduğu sûrettedir, yoksa herkes aklı ile mübâhtır, dediği değildir. Zîrâ herkesin akl-ı maâş ve nefsi-i emmâresine göre istitâbe etmediği nesne kalıldır. Bu ise nefsi'l-emre muhâlifdir. Zîrâ ba'zı mübâh sûretinde nesnelere vardır ki, fi-nefsi'l-emr habîstir ki, onun habâsetini ehl-i şer'înin her biri bilmez. Zîrâ zâhir-i şer'îde ba'zı ruhsatlara kıyâs eder. Bu ise kıyâs-ı aklîdir. Belki bâtın-ı şer'a nazar edip ol nesneyi hakâik ile tatbîk etmelidir. Pes hakâika kâdir olmayan ve maârif-i hakkâniyyeye vüsûl bulmayan kimse ne vechle habîs ve tayyibi fark edebilir. Belki "İsm-i mudil"de iken hidâyet da'vâsına düşer.

Bu fakîre bir zamân bir ehl-i riyâzet Hindî tereddüd ederdi. Feemmâ tarîk-i şer'îden hâric idi ki, ehl-i münkerât idi. Velâkin istidrâcı bilmez. Ve ism-i muzillın ahkâmını fehm eylemezdi ve hayâlâtı hakâik / kıyâs ederdi. Bu sebepten her gece mi'râc etmek da'vâsın eylerdi. Ve ba'zı kelîmât-ı hayâliyye söylerdi. Burası ise sâliklerin mezâlik-ı akdâmındandır. Zîrâ hâric âlemde mi'râc-ı hayâlî vardır ki, onu bilmeyen bâtın-ı âlemde mi'râcı hakîkî zanneder. Zîrâ bâtın-ı âlem dedikleri melekûtur ki, dâhil-i âlem dahi derler. Ve herkes âlem-i melekûta yol bulmaz. Zîrâ huceb-i âlem-i mülk ona berzahdır. Ve arada berzah-ı azîm var iken mâverâsına nice güzâr olunur. Cebel-i kâfa güzâr gibidir ki, deryâ-yı muhît ona hâciz-i hasîndir. Onun için ulemâ-i rüsûmun ilmîne şuûr derler. Zîrâ şuûr mâverâ-ı perdeden idrâke derler. Pes orada ilm var ve ayn yoktur. Ve yakîn-i hakîkî aynın semerâtındandır, ilmin değil. Hattâ ilimde rüsûh olduğu gibi aynde dahi rüsûh vardır. Pes rüsûh bulunmadıkça her ayna dahi i'tibâr olunmadı. Fekeyfe ki ilme.

İşte bu takrîrden fehm olundu ki, hayâlî olan nesne dimâğdadır. Ve aynî olan nesne kalptedir. Ve Kur'ân ve ilhâm kalbe nüzûl eder. Yoksa hayâle değil. Belki hayâle nüzûl eden şiiirdir. Onun için muhayyel şiiirdir, derler /54/ ve isâbet ederler.

Zîrâ ilm-i simyâ gibi hakîkati yoktur. Nitekim ilm-i beyânda eş'âr-ı hayâliyye okuyanlara hafî değildir.

Ve bu makâmdandır ki derler, enbiyâ ve kümmel-i evliyâdan sadır olan ulûm ve a'mâl, kemâliyyedir. Zîrâ kâminden sâdır olan dahi kâmindir. Ve sâir ehl-i îmândan sâdır olan ulûm ve a'mâl, cemâliyye ve lutfiyye; ve kefere ve fecereden sâdır olan celâliyye ve kahriyyedir. Bu sebepten kefere ve fecereden sâdır olan ulûm ve a'mâl dâire-i mudîlledir ki, asla i'tibâr olunmaz. Zîrâ Hak sûretinde olsa dahi bâtıldır. Şol sebepten ki îmân ve takvâ ve sülûk üzere mebnî değildir. Ve îmân üzerine mebnî olan dahi, aslında sülûk-i sahîh üzerine mebnî olmayacak, erbâb-ı kemâlin âsârı gibi değildir. Belki ondan aşığıdır. Zîrâ sâhibi cenâh-ı vâhid üzerindedir. Ve yevm-i kıyâmette tekaddüm ve teahhur ve cinânda ulvî ve suflî olmak, tefâvüt-i mezkûre raci'dir.

Pes ehl-i îmânın kimi ebrâr ve kimi mukarrebîndir. Ve mukarrebîn dahi tabakât-ı muhtelifedir. Ve bunların ahvâli dünyâda / mestûre ve âhirette zâhiredir. Zîrâ bu mevtın mahall-i imtihân ve mekân-ı setrdir. Nitekim kudsîde gelir. اوليائى تحت قبائى لا يعرفهم غيرى [Dostlarım (evliyâ) kubbelerimin altındadır. Onları benden başkası tanımaz.⁴⁵] Ya'nî evliyâ ve havâss-ı ümmete gayriyyet ile muttasıf olan kimseler vâkıf ve esrârına vâsıl değillerdir.

Kangı dileğim râh-ı Hak'ta buldu tevfik-ı Hudâ.

Enbiyâ ve evliyâyâ etti lâ-büdd iktidâ.

Âdem kâmilde kâmindir, benim ilm ü amel.

Bu kemâl-i âdeme muhtâttır şâh u gedâ.

Mekteb-i ilm-i ledünnîde hakâik dersin al.

Kîl u kâli kov dilinden dinleme sıyt u sadâ.

Ger ibâdetde huzûr-i dilden almazsın nasîb.

Bu ibâdetgâh içinde kılmadın farzı edâ.

Sen seni kaldır aradan Hakkıyâ hakkıyla ol.

Hak'ta bul Hakk'ı yine Hak'tan sakın olma cüdâ.

⁴⁵ Kaynaklarda bulamadım.

Ey mü'min yalnız mağfûr olduğuna kanaat etme. Bil ki ilm ve amel yüzünden derecât-ı âliye sâhibi olmağa sa'y eyle. Zîrâ bülend-himmet olmak, ehl-i dilin şânındandır. Ve ilimden murâd evvelâ ilm-i şer'î-i kesbî ki, ona ilmihâl derler. Ve sâniyen ilm-i hakîkî-i irsî ki ona ilm-i ledünnî ve ilm-i ilâhî derler ki, Hak'la halk arasında olan /55/ irtibâtı ve âlemin Hak'tan intişâsını bilip, esmâ ve sıfât ve bunların hakâikinden haberdâr olmaktır.

Ve amelden murâd amel-i şer'îdir ki, vârid olduğu vech üzerine şürût ve kuyûduyla ikâmettir ki, ona amel alâ minhâci's-sünne derler. Ve bu amel gerçi şurût-i zâhiresiyle⁴⁶ ulemâ-i hakikat bilirler. Zîrâ ibâdetin kendi farz olduğu gibi, ibâdette huzûr maallâh dahi farzdır. Ve bunun fevkinde dahi mertebe vardır ki, erbâbı bilir. Ve sünnet olan ibâdete şurû'u vaktinde mükellef olduğunu mulâhazadır. Pes irâdet mertebesi budur ki, kayd-ı mâsivâda olmaya. Belki Hak'la iktifâ eyleye. Ve zühd mertebesi budur ki, mübâhâttan sabreyleye ve her mübâh olan nesneye ruhsat vermeye. Ve illâ zâhid olmaz.

Ve îmân ve tevbe mertebesi budur ki, maâsîden imtinâ' ve ictinâb ede ve illâ mansûr olmaz. Kâle Teâlâ: وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ [Mü'minlere yardım etmek bizim üzerimize bir haktır.] (Rûm 30/47) Ya'nî ehl-i îmânın mansûr olduğu kemâl-i îmânladır. Ve kemâl-i îmân şuaab-i îmânı mulâhaza ve muhâfazaya menûttur. Zîrâ bilâ-agşân olan şecereye, şecere denilmez. Ve denilse dahi / bî-fâidedir. Zîrâ meyvesi olmaz. Buradandır ki bir kimse Ebû Yezîd'in (ks) hâline nazar eyleyip: "Îmân olursa; işte böyle Bâyezîd'in îmânı gibi olsun." demiş. Ya'nî Bâyezîd-i Bistâmî'nin mü'min olduğuna değer, gayrîsi değmez. Ve buradandır ki ona "Kutbu'l-ârifin" deyu lakab vermişlerdir. Zîrâ ârif-i billâh odur ki amel-i şer'îyi elden komaya. Zîrâ semen ve zebed isteyen lebenden taleb eder.

Ve demişlerdir ki: المجاهداتُ تورث المشاهدات [Mücâhedeler, müşâhedeleri doğurur.] Ya'nî müft müşâhade olmaz. Belki mücâhede-i azîme ile taltîf-i hicâb etmek gerektir. Ve şol yerde ki Hak Teâlâ mücâhede ile emreyledi, orada betâlet haram oldu. Ve mü'min iksâr-ı tâat ve zikr etmekten murâd, vaktini adem-i izâattir. Ve adem-i izâatin netîcesi dahi devâm-ı şühûd ve istiğrâktır ki, kümmel-i evliyâ hâlidir. Bu cihetten, tarîkı üzerine hareket lâzımdır. Tâ ki ser-menzil-i murâda vüsûl ve bâb-ı atâ ve dervâze-i keremden dühûl müyesser ola.

⁴⁶ H. H. , E. E.ve M. E.'de "ulemâ-i zâhire indinde mazbûttur. Velâkin şurût-i bâtinesi"

İşte mâsivâdan i'râz etmekten maksûd, Hak'la olmaktır. Hak'la olmak ise, Hakkın emrettiği amel ile kıyâmı dahi müstelzimidir. Zîrâ hâdim mahdûma mutî' ola /56/ gelmiştir ve memlûk efendisine bilâ ücret hizmetiyle ma'rûf olmuştur. Zîrâ ecîr olmak kulluğu münâfidir. Nitekim bâlâda dahi takrîr olunmuş ve fil-cümle bilinmiştir.

Pes bilâ ilim amel olmaz, bilâ hizmet abd olmadığı gibi. Ve ilm erdiği yere amel dahi vâsıl olmalıdır. Zîrâ kademde hareket ve meşye istitâat olmayacak, yalnız çeşmin etrâf ve eknâfı seyretmesinden ne hâsıl olur. Zîrâ her nesnede, mâ-hulika lehû vardır. Pes çeşmin mâ-hulika lehû ibsâr ve dûr ve nezdinde olanı rü'yet ve müşâhede olduğu gibi, kademin müktezâsı dahi maksûda harekettir. Ve Kur'ân'da a'rece harac olmadığı onun kemâline delâlet etmez. Belki ruhsata delâlet eder. Ruhsat ise azîmetten aşağıdır. Ve azîmet memdûhtur. Onun için tenzilde lisân-ı Lokmân'da gelir

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ
[Yavrucuğum; namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülüğü yasakla, başına gelene sabret. Çünkü bunlar azmi gerektiren işlerdendir.] (Lokmân 31/17) Ya'nî efâzıl-i tâat ve eşrâf-ı ibâdât ma'zûmât-ı umûr ve vâcibât-ı ahvâldendir. Binâen alâhâzâ şol nesne ki nefse muhâlif ve hevâsını / münâfidir, onunla amel etmek akvâdir.

Ve talâk hakkındaki ebgâdü'l mübâhât denilmiştir. Ba'zı ulemâ-ı zâhir onu te'vîl edip, [İşlerin tamamındaki sözleri gibi, mübâhların buğza en yakın olanıdır.] demiştir. Gûyâ mübâhât mebgûzâttan değildir, demek ister. Feemmâ kavlı-i kışrîdir. Zîrâ buğz adâvetin gayridir ki, her adâvet buğz olur. Velâkin her buğz adâvet olmaz. Nitekim halkın kalbine muhabbeti düşmeyen nesnelere vardır ki, halk onları bi't-tab' kerâhet ederler, velâkin kerâhetten adâvet lâzım gelmez. Sûm ve basal ve lahm-i bakara ve lahm-i harkûş ve emsâli gibi.

Pes talâk ziyâde mebgûzdu, ya'nî bilâ-sebebe olduğu zamanda. Ve mekrûhât-ı şedîdedendir, zîrâ onda firkat vardır. Ekvânda ise Allah Teâlâ'ya ehabb olan ictimâ'dır. Onun için teferruktan nehy olundu. Ve nikâhât-ı sûriye ve ma'neviyye ictimââta mevkûf oldu. Ya'nî ictimâ-i cemâat ve ictimâ-i şühûd ve ictimâ-i zevceyn olmadıkça, nikâh-ı sûrî denilmediği gibi ictimâ-i esmâ ve sıfât dahi olmadıkça nikâh denilmez. Pes sûret ve ma'nâ-yı âlem ictimâ'a dair oldu. /57/ Nazar eyle sultanın

tahte'l-livâsında asker müctemi' olmadıkça maksûd olan feth hâsıl olmaz. Bu sebepten ictimâ' memdûh oldu.

Ve şol ki ferdâniyyet derler, zât ve sıfat ve ef'âlin mecmû'udur. Ve şol ki tefrîd derler, zâtın mâsivâdan inkitâ'ıdır. Zîrâ zât-ı insân, zât-ı ehâdiyyeye nâzırdır. Zât-ı ehâdiyye ise kesreti münâfîdir. Pes bu mertebede ictimâ' mutasavver değildir. Belki ictima' meretebe-i vâhidiyyettedir ki meretebe-i ulûhiyyet ve meretebe-i zât ve sıfattır. Ale'l-husûs zât-ı ehâdiyyeye vüsûle dek şeyhle sohbet ve ictimâ' lâzımdır. Zîrâ şeyh vesîle-i Hak'tır. Zât-ı ehâdiyyeye esmâ ve sıfât vesâil oldukları gibi. Nitekim yukarıda tebyîn ve tafsîl olunmuştur.

Giyenler hırka-i tecrîdi erdi zât-ı Mevlâ'ya .

Soyundu mâsivâdan bakmadı dârât-ı esmâya.

Gerekmez ihtîşâm-ı âlem evsâf-ı dervîşe.

Gedâya nice lâyük ola girmek sûret-i bâya.

Soyar tâc ü kabâyı aşk İbrâhim Edhem'den.

Alır tîr-i vücûdu derd-i Mevlâ döndürür yâya.

Şu kim / ma'sûka bî-perde erişmek ister âlemde,

Komaz pîreheni de olsa âhir ânı araya.

Gönülde feyz-i Hak buldunsa, lü'lü' ondadır onda.

Sana bestir bu deryâ, bakma hergiz gayri deryâyâ.

Erersin pâye-i a'lâya bî-şübhe bu menzilden.

Uyarsın ger tarîk-i Hak'ta bu Hakkı'yı ednâya.

Kâlellahu Teâlâ: وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ [Ve Âdem'e isimleri öğretti.] (Bakara 2/31) Ya'nî Ebu'l-beşer Âdem (as)'a esmâ-ı ilâhiyye ta'lîm olduğu gibi⁴⁷ olundu. Zîrâ âlem tafsîl-i Âdem'dir. Pes şol icmâlin müştencil olduğu esmâyı tafsîl dahi müştencilidir. Şu kadarı vardır ki esmânın Âdem'de cem'iyeti bilfiil vesâir eşyâda bilkuvvedir. Bu ma'nâdan ötürü demişlerdir ki, فِي كُلِّ شَيْءٍ فِيهِ كُلُّ شَيْءٍ [Her bir şeyin içinde, her şey vardır.] Ve icmâl ile tafsîl, gerçi ma'nâda müttehiddir. İmâm ve

⁴⁷ H. H. , E. E.ve M. E.'de "cemî-i eşyâya dahi ta'lîm olundu"

cemâ'at gibi. Velâkin sûrette muhtelifdir. Bilfiil ile bilkuvve dahi böyledir. Ve illâ eşyâda ve eşyâ ile Âdem'de tesâvî lâzım gelir.

Ve Âdem'den Cenâb-ı Nübüvvet'e gelince zuhûr mezîd olmaktadır. Tâ ki Cenâb-ı Nübüvvet'in vücûdu ile tetmîm ve tekmîl vâki' oldu. Ve filhakîka rûh-i âlem, gerçi Âdem'dir; feemmâ Cenâb-ı /58/ Nübüvvet'e nisbetle Âdem ve men dûnehû sûrettir. Ya'nî hem sûret-i âlem ve hem sûret-i Muhammed'dir. Ve cümlelerin rûhu Muhammed'dir. Zîrâ sırrı âleme ve Âdem'e sârîdir ki, hayat-ı âlem ve Âdem ona menûttur. Ve enbiyâdan kat-ı nazar ekmelü's-suveri'l-Muhammediyye, ekâmil-i ümmet-i merhûmedir. Zîrâ ekmele tâbî' olan dahi ekmeldir. Bâlâda hod murûr etti ki bu ümmetin mişkât-ı nubüvveten ahzı bilâ vâsita olmakla, bu ma'nâda enbiyâ ile müşterek oldular. Ve Cenâb-ı Nübüvvet'e ihvân olmakla şeref-i azîm buldular.

Pes Cenâb-ı Nübüvvet'in enbiyâ ile uhuvveti mertebe-i nübüvvette ve ashâbtan mâadâ olan ümmeti ile uhuvveti mertebe-i velâyette oldu. Ve bundan ashâbın sâirler üzerine şeref-i vâfir ve fazl-ı mütekâsiri zâhir oldu. Zîrâ sahâbede mertebe-i velâyet olduğu gibi mertebe-i sohbet dahi vardır. Feemmâ her mertebe-i velâyette olan mertebe-i sohbette değildir, tâbîin gibi.

Ve buradan rû'yet ve aynın hicâb ve ilm üzerine rûchânı bâhir oldu. Zîrâ mertebe-i sohbette rû'yet dahi vardır. Feemmâ mertebe-i / velâyette rû'yet-i hissiyye olmaz. Belki hayâliyye olur ki, ya menâm veya insilâha menûttur ve rû'yet-i hissiyye rû'yet-i ayâniyyedir ki galat kabûl etmez. Onun için insilâh menâm üzerine tercih olundu. Zîrâ hisse karîbtir ve gâh olur ki, ba'zı suver ba'del intibâh mağmizu'l-ayn iken zâhir olur. Ve ba'zı evkâtta histe dahi vâki' olur. Feemmâ mahsûsla mükâleme etmek nâdirdir. Gerçi niceler dahi mükâleme etmişlerdir. Nitekim zamanında kutub olan Ahmet Sebti metâfta Şeyh Muhyiddîn el-Arâbî ile (ks) mükâleme etmiştir. Ve Şeyh'in Ahmed'i rû'yeti histe idi. Ahmed'in vefâtından beri ise birkaç yüzyıl mürûr etmiş idi. Velâkin ruhâniyyeti temessül edip, Şeyh ona ol vecihle mülâkî oldu.

Elhâsıl Âdem sûret-i âlem olup bilfiil cemî-i esmâ-i ilâhiyyeye mazhar oldu. Bu cihetten ona Âdem-i sûret dediler. Cenâb-ı nübüvvet'e âdem-i nübüvvet dedikleri gibi, cânib-i velâyeti dahi müstemildir. Ve Hz. Ebî Bekr'e (ra) âdem-i sohbet dediler ki sâir sahâbenin /59/ sohbetleri onun sohbetine tâbidir. Zîrâ Ebû Bekr'e Kur'an'da "sâhib" deyu tasrîh olundu. Onun için onun sohbetini inkâr eden kâfir oldu. Ve Hz.

Ali (ra) âdemü'l-velâyet oldu. Nitekim: انامدينه العلم وعلي بابها [Ben ilmin şehriyim, Ali'de onun kapısıdır.⁴⁸] Ona dâldir.

Ve zuhûr-i nübüvvet âdem-i sûrette hilâl gibi olup Cenâb-ı Nübüvvet'te bedriyyet mertebesine erdiği gibi, zuhûr-i velâyet dahi âdemü'l-velâyede hilâl misâli olup, Hazret-i Hatmü'l-Evliyâ'da bedriyyet mertebesine erip ondan sonra ilâ âhiriz-zaman intikâsa bed' etmiştir. Ya'nî zuhûru müntakıs olur. Yoksa nefs-i velâyet değil.

Ve âhir zamânda mahâk vâki' olur. Ya'nî şemsin mağribten tulû'uyla şahs-ı velâyet serini ceyb-i hafâya çekip işrâk-ı şems rûh hilâfına mübeddel olup, ancak zulmet-i nefs ve tabîat kalsa gerektir. Ve ol vakitte isti'dâdât ve kâbiliyyât bi'l-külliyeye muzmahille olup, âsâr-ı saâdetten nişân görünmez olur. Ve ol vakte dek şems maşrıktan tulû' etmekle her asırda envâr-ı nücûm-ı velâyet dahi tulû' / ve zuhûrdadır. Gerçi a'yün-i nâstan nihândır. Zîrâ a'mâ-yı kalb gâlib olmakla görünen ancak şems-i zâhirdir, şems-i bâtın değil. Zîrâ kıyâmet kahr ve setre dâirdir. Ya'nî vahdetin tecellîsi kesreti kahr ve setr eder. Şimdi ki tekârüb-i zamân vâki' olmuştur kıyâm-ı kıyâmet hükmündedir. Ve esmâ-ı ilâhiyyenin zuhûrâtı az kalmıştır. Onun için Kur'an'da gelir. لِكِي لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمِ شَيْئًا [Bildiklerinden sonra hiçbir şey bilmez olsun diye.] (Nahl 16/70) Ya'nî erzel-i ömürde ilm cehle mübeddel olup, melekût mestûre olduğu gibi; âhir-i âlemde dahi zuhûr hafâya tebdil olunup, kemâlât-ı insâniyye verâ-ı perdede kalıp, dîde-i idrâkten nihân olsa gerektir.

İşte âlemin erzel-i ömrü âhiridir ve bundan fehm olunur ki, vasat-ı ömürde insân kuvvetli olduğu gibi, vasat-ı müddet-i Muhammediyyede dahi âlem kuvvetli idi. Bilâhire za'f kabûl etti. Ve her yüz sene dahi vasatı i'tibârıyla böyledir. Ya'nî oralarda bi-hasebi'l gâlib kuvvet-i İslâm zuhûr eder ve âlem ma'mûr ve âbâdân olur. Sonra pîr olmağa bed' edip, âhir bir tabîbe muhtâç olur. Ve hastanın kuvvet-i marazına /60/ göre tabîb-i hâzık lâzım olduğu gibi âhir zamânın hastalığı dahi böyledir. Onun için Hz. Mehdî gibi tabîb-i kavîye muhtâç olur.

Ve bundan fehm olunur ki, her asrın tabîb ve marîzı olur. Ya'nî marazına göre tabîbi dahi bulunur. Velâkin marîz olanlar marazlarından bî-haber olmakla tabîb yoktur ve biz marîz değiliz kıyâs ederler. Velâkin demişlerdir ki, اي خواجه دردنيست وليكن طبيب هست [Ey hoca derd yoktur, lâkin tabîb vardır.] Ya'nî dert yoktur, yoksa derde dermân etmeğe tabîb bulunur. Nitekim söyler yoktur, yoksa söyletir bulunur.

⁴⁸ Aclûnî, Keşfü'l Hafâ, I, s. 235.

Ya'nî kâbil-i ta'lîm olur. Tûtî olsa ona göre muallim bulunur. Feemmâ kâbil yoktur. Bu cihetten muallim dahi hafîdir. İşte üstâdla şâkird ve şeyhle mürid dahi böyledir. Aceb zamândayız ki cevheriyyet haceriyyete mübeddel olmuştur. Fa'rif cidden

Bulunmaz bahr-i dilde cevher-i yektâ deme ey dil.

Eğer bulmak dilersen öyle bir cevher seri pâ kıl.

Deme hergiz görünmez Yûsuf-i Mısrî gibi bir hûb.

Yürü bu meşhed-i hüsn / içre çeşm-i cânı bir hoş sil.

Dilersen cevherin pâk ola, zer gibi kûdûretten,

Girip şol pûte-i aşk-ı ilâhiyye yanıp yakıl.

Demiş ser defter-i irfân olan bu nükte-i ilmi.

Dilersen Rabbini bilmek, mukaddem nefsin pek bil.

Melâmet ehlinin sonu selâmettir hakîkatte.

Elin tut bir erin bugün, ne derlerse desinler el.

Ne remz eyler sana esrâr-ı Hak'tan Hakkı-i vâkıf.

Seninledir çû Hak, var imdi Hak'tan olmagıl gâfil.

Ba'dezâ her kemâlin menşei isti'dâd-ı ezeli ve tevfiğ-ı lem yezelidir. Ya'nî âlem-i gaybten feyz-i akdes ile arsa-i ilme ve oradan feyz-i mukaddes ile âlem-i ayn-ı hariciye ihrâc edip, erbâb-ı dile hidâyet ve sohbet-i mürşid-i kâmile delâlettir. Zîrâ mürşid-i kâmilin nazarı, feyz-i akdes evveledir. Bu cihetten Hak'tan inâyete şefâat-i nebeviyye ve ona dahi himmet-i pîr munzam olup, bi-kaderi'l-kâbiliyye âsâr-ı kemâl zâhir olup saâdet-i ezelliye ile müstaid olur ve erbâb-ı berâzihin kuyûdundan halâs bulur.

Ve her pîr-i kâmilde bir /61/ türlü nefh-ı nefes vardır ki, nefes-i nefis Hatmü'l-Evliyâ'ya müsteniddir. Ve gâh olur ki ol nefes Hızır (as) sûretinden zâhir ve ondan sâdir olur. Ve gâh olur ki bunların nefhinden mâadâ Hatmü'l-Evliyâ dahi husûs üzere nefh eder. Ve bu fakîre pîrin ve hatmin her birinden bi-hamdillâhi Teâlâ nefh-i rûh-i ilâhî vâki' olup *يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ* [Emrinden olan Rûh'u kullarından dilediğine indirir.] (Mü'min 40/15) mûcibince meşiyet-i ilâhiyye taalluku hasebiyle, *يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ* [Allah rahmetini dilediğine bağışlar.] (Bakara 2/105,

Âl-i İmrân 3/74) sırrı zuhûr bulmuştur. İşte bu sırrın zuhûruna nişân budur ki, teceddüd-i ni‘met vâki‘ oldukça, teceddüd-i şükür dahi vâki‘ olur. Ve derûn-i insân fenâ bulur. Zîrâ tevfi‘ Hak’tan ve muharrik dahi Hak’tır. Onun için Hâmid ve Mahmûd Allah Teâlâ’dır. Ve Zâhir ve Bâtın Hak olduğu gibi, Evvel ve Âhir dahi Hak’tır. Zîrâ bidâyet O’ndan ve nihâyet dahi O’dur. Nitekim gelir: وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ [Hiç kuşkusuz, son varış Rabbinedir.] (Necm 53/42) صدق الله عليّ الأعليّ [Yüceler yücesi Allah doğru söyledi.]

Bihamdillâhi Teâlâ bu *Vesiletü’l Merâm* nâmıyla müsemmâ olan kitâb ve eser-i müstetâb bin yüz otuz dört sâli müstemil olduğu şahrüllâhi’l esam / recebül-ferdin on altıncı yevm-i sebt ve vakt-i asırda encâma resîde oldu. Ve hatm-i hitâm buldu. وصلى الله علي سيدنا محمد وأله وصحبه اجمعين ومن تبعهم الي يوم الدين اللهم اجعل كتابي هدامًا ينفع الطالبين السالكين الي طريق اليقين. وكن لهم بهذا قائداً الي مقعد صدق في اعلي عليين وانت ارحم الراحمين ومجيب السائلين وقاضي حاجات الداعين في جنح الليل ونور النهار المبين والحمد لله رب العالمين [Allah, Efendimiz Muhammed’e (s.a.v.) bütün âl ve ashâbına ve onlara kıyâmet gününe kadar tâbi‘ olanlara salât etti. Allah’ım bu kitâbımı, yakîn yoluna giren tâliblerin faydalanacağı (bir kitap) kıl. Bu (kitapla) en yüce katındaki mak’ad-i sıdka (varmaları için) onlara önder ol. Şüphesiz ki Sen merhametlilerin merhametlisisin. Gecenin karanlığında ve gündüzün aydınlığında (bir şey) isteyenlere karşılık veren ve duâ edenlerin ihtiyaçlarını giderensin. Hamd âlemlerin Rabbi Allah’adır.]

Târîh be- nazm

Bu ilm-i min ledün bahr-i muhît-ı bî-kenârında,

Kitâbım çün sade fonda ma‘ânî oldu hem çün dürr .

Bihamdillâh çü encâma erişti fazl-i Mevlâ’dan.

Dedim târîhini Hakki vesîle, âhiri budur.

Sene 1134

*Nemekahû el-Fakîr es-Seyyid Hâfız el-Hâc Muhammed Emîn Hatîb
Hüdâvendigâr.*

Fî 13 Muharrem sene 1234